
ZGODOVINSKI ORIS BABIŠTVA NA SLOVENSKEM IN PORODNA POMOČ V FARI VELIKE BRUSNICE NA DOLENJSKEM OD 1840 DO 1945

Irena Rožman

241

IZVLEČEK

Prispevek obravnava temeljne značilnosti zgodovine babištva in porodne pomoči v dominantnem in vaškem kulturnem prostoru na Slovenskem, v katerega je vpeta analiza porodne pomoči na podlagi rojstnih matičnih knjig v fari Velike Brusnice na Dolenjskem od 1840 do 1945.

ABSTRACT

The article deals with the basic features of the history of midwifery and maternity care in the dominant and village cultural areas in Slovenia, comprising an analysis of maternity care based on birth records from the parish of Velike Brusnice in Dolenjsko dating from 1840 to 1945.

UVOD

Zamisel za etnološko obravnavo porodne pomoči v vaških skupnostih na podlagi podatkov iz rojstnih matičnih knjig se je porodila na eni strani ob seznanitvi z domačimi in tujimi zgodovinskimi in etnološkimi deli avtorjev, ki so si zastavili nalogo z matrikami obnoviti družinsko življenje v bolj ali manj oddaljenih preteklih stoletjih, na drugi strani pa ob lastnem raziskovanju razmerja med socialno-ekonomskimi razmerami, v katerih je potekal porod, in obredi, ki so jih izvajali med njim.

Na prvi pogled med izhodiščema ni opaziti skupnega imenovalca. Medtem ko smo vajeni, da se rojstvo, poroka in smrt (še vedno) obravnavajo zgolj z vidika duhovne kulture v okviru šeg življenjskega cikla, velja za podatke iz matrik, da osvetljujejo npr. socialni ustroj družine, demografske zakonitosti itd. Razlikujeta se tudi po metodologiji: šege se raziskujejo s kvalitativno metodo-intervijem, podatki iz matrik pa se analizirajo s kvantitativnimi metodami.

V skladu z evolucionističnim konceptom in mitološko metodo raziskovanja šeg so mnogi etnologi prepoznavali še v 70. letih šege zgolj kot prežitke arhaične

ontologije z apotropejskim delovanjem. Njihovo raziskovanje je bilo zatorej osredotočeno v iskanje njihovega bajeslovnega izvora in pomena ter v natančno popisovanje njihovega poteka (prim. Kuret 1974: 72; Rožman 1993: 70-71; Weber - Kellerman 1984: 23-29).

Da bi med sabo povezala in ponazorila nakazani izhodišči pričujoče raziskave, bom povzela primer razlage neke šege ob rojstvu.

Šega, da so med porodom zatemnili okna, se je največkrat razlagala z vero, da se s tem zavarujeta porodnica in novorojenček pred zli duhovi (Orel 1945: 266). Ta vera nesporno izpričuje, da je sleherni porod skrivnosten dogodek, ki se je lahko končal tragično tako za porodnico kot za novorojenčka.

242

Kolikokrat se je, npr. v 19. stoletju predvsem zaradi nestrokovne porodne pomoči, to tudi v resnici zgodilo, ugotovimo tako, da primerjamo podatke o vzrokih smrti novorojenčkov iz mrliške matične knjige s podatki o strokovni usposobljenosti babic iz rojstne matične knjige. Če upoštevamo, da je porod posebno stanje, ki v trenutku postavi na glavo utečeno vsakdanje življenje, je delna osamitev porodnice povsem normalna, če ne že nujna za ohranitev medsebojne povezanosti družine. Ta je bila pomembna tako za porodnico, ki je potrebovala mir, kot za družinske člane, ki so morali še naprej opravljati svoje vsakdanje obveznosti in skrbeti za čimbolj normalen potek življenja v družini. V vaških skupnostih, kjer je bil še nekaj let po drugi svetovni vojni porod na domu, so morali v ta namen žrtvovati enega izmed bivalnih prostorov. To so storili zelo hitro in preprosto, skoraj simbolično: zaprli so vrata in zagnili okna. Na komunikacijski ravni je takšno dejanje znak, da je vstop v prostor določenim družinskim članom prepovedan. Sklepam, da so za izoblikovanje in ohranjanje omenjene šege bili pomembni socialno-psihološki (potreba po miru in intimnosti) in socialno-ekonomski (prostorska stiska) dejavniki. V zvezi s spremembo pomena te šege Vilko Novak pravi: "Ob porodu so skušali zavarovati pred zlim vplivom tako porodnico kot novorojenca s tem, da so ju čim bolj ločili od okolja. (...) Če danes pri nas zastirajo okna v sobi, je to že zdravstvena skrb, toda ostanek stare šege" (Novak 1960: 179).

Na nekatere socialno-ekonomske okoliščine v vaških skupnostih, v katerih sta se odvijala porod in nega dojenčka še pred štiridesetimi leti (v 50. letih 20. stoletja), je prva opozorila etnologinja Fanči Šarf. Poudarila je naslednje s porodom in nego dojenčka povezane socialno-higienske težave: to so bile težave s prostorom, kjer je žena rodila, s posteljo in posteljnino, z navzočnostjo ali odstranitvijo družinskih članov med porodom, s pomočjo, opremo za dojenčka in njegovo nego (Šarf 1979: 345). Dalje je opozorila, da vsak izmed obravnavanih problemov terjaja obsežno samostojno raziskavo (Šarf 1979: 345).

Nekatere rojstne šege (npr. magične-religiozne prepovedi med nosečnostjo, porodom in po porodu) sem najprej raziskovala z vidika duhovne kulture in šele kasneje z vidika socialne kulture. Razlogov za to je bilo več, ključno pa je bilo spoznanje, da sta, zaradi naraščajočega deleža strokovne porodne pomoči,

postopoma pešala njihova vloga in pomen od 20. let do srede 50. let 20. stoletja (prim. Makarovič 1985: 475, 239). Sploh pa to velja za drugo polovico 50. let, ker sta bila tedaj porod v porodnišnici in zdravniški pregledi med nosečnostjo že splošen pojav.¹

Po šestih intervjujih se je pokazalo, da takšne terenske raziskave iz metodološkega zornega kota ni mogoče izpeljati, ne da bi poprej nekaj več vedela o posebnostih socialnih in ekonomskih dejavnikov, zaradi katerih so se magična dejanja ohranjala in/ali spreminjala svojo vlogo in pomen, kar je dalo pečat načinu življenja v obravnavanem območju in času. Da se pri tem ne bi preveč oddaljila od raziskave, sem poskušala ugotoviti tisti socialno-ekonomski dejavnik, ki je neposredno povezan z okoliščinami, v katerih je potekal porod. Odkrila sem ga v porodni pomoči. Fanči Šarf je v omenjenem prispevku okvirno označila tudi značaj porodne pomoči v vaških skupnostih: "Danes govorimo o strokovni pomoči. Sedemdesetletne, osemdesetletne in še starejše matere nam v nekaterih krajih pripovedujejo, da je bil pri porodu navadno samo mož ali da je mož šel po sosedo, da je bila v vasi žena, ki je bila porodov vajena, da je potem prišla babica, ki pa ji niso tako zaupali ali pa je sploh niso klicali, ker bi bilo treba plačati." (Šarf 1979: 346). Iz navedka je mogoče sklepati, da je še v prvi polovici 20. stoletja v vaških skupnostih zaradi socialno-ekonomskih razmer prevladovala nestrokovna porodna pomoč. Ta splošna ugotovitev pa ni veljala enako za vse občine, kakor tudi ne za vse vasi. Zato je bilo treba najprej ugotoviti, kakšne so bile razvojne težnje porodne pomoči v vaških skupnostih od začetkov do prve polovice 20. stoletja. Metoda intervjuja ni bila kos zahtevi. Tako na primer ni bilo mogoče ugotoviti, kolikokrat je pri porodu pomagala izprašana babica in kolikokrat neizprašana, v katerih vaseh je bila strokovna porodna pomoč bolj uveljavljena in v katerih manj in kdaj se je v posameznih vaseh pričela uveljavljati strokovna porodna pomoč. Zanimala me je tudi vrsta nestrokovne porodne pomoči, ki naj bi odgovorila na vprašanje, ali je bila porodna pomočnica mati, tašča, sosedo ali neizprašana vaška babica.

Takšne informacije je iluzorno pričakovati od ustnega vira. Proučevanje porodne pomoči po rojstnih matičnih knjigah se je izkazalo za pravilno odločitev. Splošna ugotovitev kaže na obstoj dveh oblik porodne pomoči, v okviru katerih smemo pričakovati razlike v celotni kulturi rojstva, torej tudi v času, ko se prične proces slabitve vloge in pomena rojstnih šeg. Na tem mestu se moji izhodišči skleneta.

¹ Šele v drugi polovici petdesetih let 20. stoletja je večina vaških žensk rodila v porodnišnici, čeprav se je ta težnja postopoma uveljavljala od konca druge svetovne vojne, v mestih, npr. v Ljubljani z okolico, pa že od tridesetih let 20. stoletja naprej. Medtem ko je bilo leta 1951 že 43 % porodov v porodnišnici, jih je bilo pred letom 1945 le od 5 - 15 % (Lavrič 1953: 63).

NEKAJ DROBCEV IZ ZGODOVINE PORODNE POMOČI IN BABIŠTVA NA SLOVENSKEM

244

Analiza porodne pomoči je le del obsežnejše raziskave o kulturi rojstva v brusniški fari na Dolenjskem v času od 1840 do 1945. Proučevanja zgodovine kulture rojstva sem se lotila z namenom ugotoviti odklon v razvoju porodne pomoči v vaških skupnostih od razvoja porodne pomoči v dominantni kulturi, ki mu lahko sledimo prek zakonov s področja zdravstva, zgodovine babištva in zgodovine porodništva. Za definiranje omenjenega odklona, ki pomeni medsebojno dialektično povezanost med tradicijo strokovne oz. nestrokovne porodne pomoči v vaških skupnostih in razvojem porodne pomoči v dominantni kulturi, sem se morala seznaniti z razvojem babištva na Slovenskem.

Za proučevanje zgodovine porodne pomoči na Slovenskem je na voljo kar nekaj pisnih virov ter historično medicinskih del, ki obravnavajo razvoj porodništva, ginekologije in babištva. Kljub temu se pri nas etnologi še niso lotili raziskav s področja kulture rojstva. Zato sem teoretične usmeritve za etnološko proučevanje zgodovine razvoja porodne pomoči črpala iz dela nemške avtorice Ricarde Scherzer.

Porodna pomoč je v delih, ki so mi bila na voljo, obravnavana skupaj z razvojem babištva. To velja tudi za delo Babice avtorice Ricarde Scherzer. Te naloge se je lotila na podlagi ohranjenih pravilnikov za babice. Opirajoč se na teoretični koncept o tipih "znanja" Gernota Böhmeja, ki ga je umestila v koncept "življenjskega prostora", kot ga je opredelil predstavnik fenomenološke filozofske smeri Husserl, je prikazala medsebojno odvisnost zgodovine babiškega stanu in porodniškega znanja² (Böhme 1980: 19 cit. po Scherzer 1988: 19-24).

Böhme razlikuje med ljudskim - izkustvenim znanjem in znanostjo. Njegovo znanstveno prizadevanje je usmerjeno v opredeljevanje tipa znanja, v iskanje zveze med vsebino znanja in njihovim nosilcem, v določanje družbenega pomena znanja za njegove nosilce, k razjasnitvi vprašanja o razmerju med razvojem znanosti in ljudskim znanjem itd. Po Böhmeju so to ključna izhodišča, na podlagi katerih je mogoče obnoviti ljudsko znanje babic, pri čemer še posebej poudarja njihov družbeni položaj (Böhme 1980 cit. po Scherzer 1988: 22). Porodniško znanje babic je bilo potemtakem odsev njihovega družbenega položaja. V tem smislu je Böhme razdelil zgodovinski razvoj babištva - s tem pa tudi značaj porodne pomoči in porodniškega znanja, na štiri zaporedne stopnje: porodno pomoč kot obliko medsebojne ženske pomoči, porodno pomoč kot uradno dolžnost, porodno pomoč tradicionalne dobe in porodno pomoč sodobne dobe (Böhme 1980 cit. po Scherzer 1988: 22).

² Po Husserlu posameznik živi v danem izkustvenem svetu. Tvori ga intencionalni odnos posameznikov (realnih subjektov) do okolja (realnih objektov). Ta subjektivni svet imenuje Husserl življenjski prostor ali omejeni svet, ki ima svojo identiteto (Greverus 1978: 98). Pri tem intencionalnosti v fenomenološkem smislu ne smemo pojmovati kot izraz neopisljivega notranjega sveta subjektivnih duševnih izkušenj, ampak kakor da nujno uporablja komunikativne kategorije jezika, ki spet predpostavljajo jasne oblike življenja, ki se sčasoma preoblikujejo (Giddens 1989: 20). V odkrivanje življenjskih oblik je usmerjena etnologova pozornost.

Votiv. E 297, hrani Posavski muzej Brežice. "V zahvalo za srečen porod. Mrak". Izvor: Rakovnik pri Šentrupertu na Dolenjskem (foto: Ivanka Počkar, marec 1995). ♦ Votive offering, E297. Kept by Posavski Museum in Brežice. "Thanksgiving for a healthy birth". Origin: Rakovnik near Šentrupert in Dolenjsko. (Photograph: Ivanka Počkar, March 1995)

V nadaljevanju povzemam po Petru Borisovu, Vitu Lavriču in Babiškem vestniku zgolj orientacijski zgodovinski pregled razvoja babištva in porodne pomoči na Slovenskem.

Izvirno je porodna pomoč temeljila na solidarni pomoči med ženskami. Tisto, ki si je z izkušnjami nabrala največ znanja, so ženske izvolile za babico. Bila je nosilka porodniškega znanja v mejah svojega življenjskega prostora. Kolikšno je bilo znanje babic, je mogoče deloma obnoviti na podlagi virov s področja ljudske medicine. Z gotovostjo lahko povzamemo, da je bilo njihovo izkustveno in intuitivno znanje prepleteno z magičnimi dejanji (glej Möderndorfer 1964; Zadavec 1985: 257-260).

Po Scherzerjevi sovпада na Nemškem konec prve in začetek druge stopnje v razvoju porodne pomoči v 15. stoletju z nastankom cerkvenih pravilnikov za babice, katerim so sledili še mestni in kasneje zdravniški³ (Scherzer 1988: 26-32, 39-46). V drugi stopnji razvoja babištva, ko so bile babicam zaupane nekatere uradne naloge, npr. krst v sili, pričanje na sodnih procesih, se je spremenil njihov položaj v družbi, vendar pa njihovo porodniško znanje ni napredovalo⁴. To je

³ Razloge za uvedbo pravilnikov in tako institucionalizacije babiškega poklica pripisujeta nemška zgodovinarja G. Heinsohn in G. Steiger demografski politiki v 14. stoletju, katere namen je bil uničiti znanje modrih žensk - babic o kontracepciji in abortusu. Ob tem pojasnujeta zvezo med prekinitvijo prakse načrtovanja rodnosti v Evropi in preganjanjem čarovnic, ki se je začelo okrog leta 1360. Na podlagi teh dveh procesov ugotavljata, da je bilo preganjanje čarovnic - babic stranski produkt boja proti kontroli rojstev. (G. Heinsohn, G. Steiger 1993)

⁴ Do druge polovice 17. stoletja je na splošno prevladovala zelo nizka strokovna raven porodnih pomočnic. V zamotanih kazenskih primerih pa so kljub svoji preprostosti pričale na sodiščih kot sodne izvedenke proti ženskam, ki so bile osumljene detomora. (Borisov 1995: 22)

bilo še vedno zgolj izkustveno. Pri tem je zanimiva ugotovitev Scherzerjeve, da se je z uvedbo cerkvenih, mestnih in kasneje še zdravniških pravilnikov za babice njihovo znanje siromašilo, monopol nad njim pa so postopoma prevzemali zdravniki (Scherzer 1988: 44; Borisov 1995: 24). Pravilniki so prepovedali mnogo "magičnih" dejanj, ki niso bila v skladu s krščanskim naukom, npr. lajšanje porodnih bolečin. Z uvedbo krsta v sili pa so babice marsikatero porodnico spravile v smrt. V prizadevanju, da bi rešile plod večnega pogubljenja, so s posebno brizgalko vbrizgale v porodnično telo blagoslovljeno vodo, ki ni bila bakteriološko neoporečna.⁵

246

Čeprav je o razvoju porodništva na slovenskih tleh pred Antonom Makovcem, t. j. do leta 1788, ko so v Ljubljani izšle njegove Vshegarske bukve za babize na desheli, malo znanega, je gotovo, da je nastopil prelom med prvo in drugo stopnjo v razvoju babiškega stanu v 16. stoletju, ko so postale babice uradne osebe. Avstrijski kazenski predpisi so od 16. do 18. stoletja zadevali tudi porodne pomočnice v slovenskih krajih (Constitutio criminalis Carolina in Constitutio criminalis Theresiana). To je obenem čas lova na čarovnice. Zato oba zakonika imenujeta demone-inkubuse kot zapeljivce porodnih pomočnic-sukubosov. Opisi teh demonov so povzeti po inkvizicijskem priročniku *Malleus maleficarum* (Čarovniško kladivo, 1486) piscev Johannes Sprengerja in Heinricha Institoris. Lov na čarovnice se je tako ponavadi začel pri babicah, katere so preganjali predvsem zaradi suma odpravljanja plodu in dajanja kontracepcijskih sredstev⁶, dolžili pa so jih tudi porodnega copranja zaradi njihovega neposrednega stika z domnevnim čarovniškim materialom: s porodno posteljico, popkovnico in novorojenčkovo mazjo (Borisov 1995: 21-22; prim. Scherzer 1988: 32-39; Heinsohn, Steiger 1993: 111-127; Dömötör 1981: 149-159).

V drugi polovici 18. stoletja je nastopila na Slovenskem tretja razvojna stopnja v babiškem poklicu. Babištvo se je izoblikovalo v "tradicionalni poklic". Po Böhmeju so bili pglavni razlogi za prehod v tretjo stopnjo postopna sekularizacija življenja, zahteva po izobraževanju babic in vse večja konkurenca med babicami in kirurgi - porodničarji (Böhme 1980: 37 cit. po Scherzer 1988: 60). To je bil čas inovacij na področju porodništva, ki pa niso bistveno vplivale na rodniško znanje babic. Te so bile pridržane za kirurge - porodničarje, ki so jih babice morale poklicati v primeru patološkega poroda, ko se je pokazala potreba po

⁵ V tretjem delu z naslovom *Od porodov super ordengo te nature Vshegarskih bukev*, Anton Makovic svetuje babicam, naj za porod pripravijo škarje, trakove, zhegnano vodo, brizgalko, zanko, gobo za čiščenje in večje število platnenih plen. Če je materino življenje v nevarnosti, materino ustje dovolj odprto in je jajčni mehur počil, mora babica nemudoma krstiti otroka; to stori z brizgalko tako, da vbrizga v maternico *zhegnano vodo*. (Borisov 1995: 88)

⁶ Med arhivskim gradivom loškega gospostva so tudi deželno sodni protokoli iz 17. stoletja, v katerih zasledimo primere mazaštva. Leta 1626 je loško sodišče obravnavalo primer, da je pastorka zanosila z očimom. Njena mati ni vedela za to razmerje, še manj za posledice. Hči je materi samo zatrjevala, da se ji je ustavilo krvavenje. Zato je šla mati po nasvet na tedenski sejem v Škofjo Loko. Tam je našla mazačko, ki ji je svetovala, naj si oskrbi vršček s češnjevega drevesa in muškati orešček, oboje naj namoči v vino in naj da pijačo piti hčeri, ki se ji bo spet povrnilo mesečno perilo. (Blaznik 1979: 56)

uporabi instrumentov, npr. porodnih klešč, ali po izvršitvi manjših ali večjih operativnih posegov. Porodniško znanje babic je bilo v tem obdobju še vedno izkustveno in je bilo skupaj z njihovimi pristojnostmi vezano na predpise v babiških pravilnikih. Pravilniki so torej določali obseg njihovega znanja in pristojnosti, ki so prenehale v primeru patološkega poroda. Tako so babice postale podrejene kirurgom in ranocelnikom, katerih porodniško znanje je bilo še v 15. stoletju zelo skromno kljub temu, da so tedaj že izvajali carski rez na mrtvi porodnici, perforacijo glavice in razkosanje ploda (embriotomijo). Pri tem ne smemo prezreti, da so bili kirurgi zaradi predsodkov tedanjega časa izključeni iz neposrednega stika s porodnico pri normalnem porodu. Porodniško znanje so kasneje razvijali le na osnovi bogatih praktičnih izkušenj, ki so jih jim posredovale babice (Borisov 1995: 24, 26; Scherzer 1988: 45-46). Naj pogloblitve značilnosti tretjega obdobja podkrepimo še z zgodovinskimi dejstvi.

Prvo: Vpeljava babiških tečajev v Ljubljani leta 1753 za Kranjsko, v Celovcu leta 1753 za Koroško, v Gradcu leta 1753 za Štajersko in v Trstu leta 1815 za Primorsko in slovenski del Istre. Anton Makovic je prvi vodil tečaje v slovenskem jeziku in je leta 1782 spisal za podeželske babice prvi porodniški učbenik Prashanja inu odgovori zhes Vshegarstvu. Dolžnosti in pravice, npr. plačilo za porod, so bile določene z uradnimi predpisi in normativi cerkvenih oblasti o verskih dolžnostih babic. Značilnost predpisov do leta 1878, ko je Deželna vlada v Ljubljani izdala dopolnilo k Poduku za babice, je bila, da niso vsebovali higienskih predpisov. Isto velja za učbenike. Šele Učna knjiga za babice o porodnoslovju (1886) porodničarja Alojzija Valenta je vsebovala higienske predpise (Borisov 1995: 70-71).

Drugo: Kot prežitek prejšnjega, terezijanskega obdobja, ko so ženske porodniško znanje izpopolnjevale pri starejših, izkušenih in zapriseženih babicah, smemo šteti uredbo iz leta 1786; ta je dopuščala izjeme za osebe, ki so se izurile v porodni pomoči pri izprašanih babicah ali ki so vrsto let samostojno delovale pri porodih in so bile nato tudi izprašane in zaprisežene. Šele leta 1812 so gubernijski predpisi odvezli na kranjskih tleh okrožnim zdravnikom pravico izobraževati in izpraševati babice. Po tem letu so se babice izobraževale na tečajih v babiški šoli (Borisov 1995:70). Začelo se je obdobje intenzivne centralizacije porodniškega znanja. Postopoma se je ta proces pričel že z ustanovitvijo porodnišnice za samske ali siromašne nosečnice v Meščanskem špitalu leta 1789, kjer so si babiške gojenke pridobivale praktično znanje iz porodne pomoči pod vodstvom izkušenega porodničarja (Lavrič 1953: 42-43). Po letu 1796 so bile lahko v porodnišnico sprejete revne samske nosečnice brez plačila le, če so se prepustile vajah za ranocelnike in babiške učenke in če so privolile, da bodo določen čas dojile v sirotišnici (Borisov 1995 ; prim. Scherzer 1988:62-65).

Tretje: Izobraževalna doba za babice se je pričela daljšati (glej Lavrič 1953: 49-51).

Četrto: Pogoji za dosego poklica so zahtevali od kandidatke predvsem moralno neoporečnost - to sta potrdila duhovnik in zdravnik, pismenost in lastno

izkušnjo s porodom. Pri tem je zanimivo, da je zahteva po lastni izkušnji s porodom, ki jo po ustanovitvi babiške šole smemo šteti za prežitek iz prvih dveh razvojnih obdobj babištva, obstajala še v odloku dvorne pisarne z dne 20. 8. 1828 (Borisov 1995: 23). Na podlagi te zahteve so se v 2. polovici 19. stoletja za babiški poklic pogosto odločale nezakonske matere.

Četrto obdobje v zgodovini babištva je bilo po Böhmu v znamenju naraščanja števila porodov v porodnišnicah in naglega razvoja porodništva, kar je tudi popolnoma spremenilo značaj poroda. Iztrgan iz življenjskega prostora se je prvotni naravni in spontani dogodek v odtujeni sobi porodnišnice prelevil v kontrolirano dogajanje, v programiran porod. Z vidika porodne pomoči je porod izgubil značaj subjektivnega, osebnega dogodka (Böhme 1980: 33 cit. po Scherzer 1988: 87). Četrta stopnja se je na Slovenskem pričela v začetku tridesetih let 20. stoletja. Najprej jo je ovirala gospodarska kriza in nato še druga svetovna vojna. Kljub temu, da je število porodov pričelo naraščati že v začetku tridesetih let, se je naglo večalo v petdesetih letih in je v drugi polovici šestdesetih doseglo vrhunec. Tako smemo reči, da se je četrta stopnja uveljavila v drugi polovici petdesetih let.

Te spremembe je mogoče pripisati ne toliko razvoju porodništva in spremembam v zdravstveni zakonodaji, ker jih najdemo že v preteklih obdobjih razvoja porodništva, še posebej v tretjem, kolikor intenzivnim prosvetljalnim akcijam Rdečega križa in zdravstvenih ustanov, npr. Higienškega zavoda, s podporo države.

V tem poglavju smo se sprehodili skozi zgodovino porodništva in babiškega stanu. Podrobneje smo se seznanili le s tistimi zgodovinskimi dejstvi, ki pomenijo mejnik v prehodu iz enega v drugo razvojno obdobje. Pri tem naj poudarim, da je posebnost stoletja dolgega razvoja porodništva koeksistenca babiškega in zdravniškega porodništva (Scherzer 1988: 22). Na osnovi povedanega je samoumeven sklep, da se čas, ki ga zajema analiza porodne pomoči, umešča v tretjo in začetek četrte stopnje v razvoju porodništva. Na tem mestu naj povem le to, da se še v začetku 20. stoletja soočamo s tisto obliko porodne pomoči, ki je zastopana v prvi stopnji razvoja porodništva in je bila že v drugi stopnji prepovedana. Njene izvajalke so oblasti proglasili za mazačke.

OD IDEALNEGA K REALNEMU: BABIŠKO MAZAŠTVO

Zavest o nujnosti strokovne porodne pomoči se je v vaških skupnostih udomačila zelo pozno. Etnološka besedila, ki obravnavajo šege ob rojstvu, nam povedo, da so k porodom poklicali starejšo, izkušeno ali tega posla vajeno žensko, ki so ji rekli babica, na Štajerskem *hebanka*, na Koroškem *ebanka* ali *pobiralka* in na Kranjskem *babca*. Storitve so ji plačali v naturi, hvaležnost pa so ji izkazali še z vabilom na krstno gostijo. Na podlagi tega sklepamo, da je bila nestrokovna porodna pomoč tako v navadi in samoumevna, da se etnologom - pri tem moramo vedeti, da je bilo njihovo raziskovalno prizadevanje usmerjeno v odkrivanje in popisovanje magičnih dejanj in krstnih šeg - ni zdelo vredno temu posvetiti več pozornosti. Zapisi o porodni pomoči so zato skromni, vendar ravno zaradi tega

povedni: po eni strani nam govorijo, da je bila nestrokovna pomoč v navadi, po drugi strani pa, da so bile neizprašane vaške babice spoštovane. Čeprav je bila neizprašana vaška babica med člani vaške skupnosti nedvomno spoštovana, je bila po pravilih zakona le šušmarka.

Porodna pomoč neizprašanih babic je bila nezakonita že od druge polovice 18. stoletja. Takrat so namreč izšli prvi odloki (leta 1755 in 1758), ki so predpisovali strokovno izobrazbo babic za dajanje porodne pomoči (Borisov 1995: 27). Motiv za izdajo babiških predpisov je bila zaskrbljenost deželnih oblasti zaradi padca števila rojstev, ki je pomenil gospodarsko slabitev dežele. Oblasti avstroogrske monarhije in kasneje Kraljevine SHS pa so storile premalo, da bi omenjeni odloki zaživeli v družbeni praksi. Takšni predpisi so veljali zlasti za podeželje, kjer ni bilo realnih možnosti za preprečitev mazaštva zaradi neprosvetljenosti, nizke življenjske ravni, neurejenih socialnih razmer izprašanih babic, neorganiziranosti javne zdravstvene službe ter pomanjkanja zdravnikov in babic (Borisov 1995: 46). Nenazadnje pa tudi zaradi zakoreninjenosti neizprašanih vaških babic v psihi vaškega prebivalstva, ki je izhajala iz pomenske zveze pataloški porod - izprašana babica in normalni porod - neizprašana vaška babica. Ti razlogi so se med sabo zvezali v nerešljiv splet družbenih okoliščin. Ali drugače povedano: stopnja tolerantnosti dominantne kulture do posebnosti lokalnih skupnosti, ki se med drugim kaže v neučinkoviti represiji in splošni nizki življenjski ravni prebivalstva, so tvorili družbeno strukturo, v katero so se umestili ostali socialno-psihološki in ekonomski dejavniki, ki so tvorili življenjsko podlago babiškega mazaštva.

Zahteve zdravstvenih zakonov po obvezni strokovni porodni pomoči niso bile v skladu z življenjskimi možnostmi podeželskega prebivalstva. Razlika med zaželenim stanjem na področju zdravstva in babištva in dejanskim stanjem je bila velika in nepremostljiva (prim. Makarovič 1991: 481-519). Poudarila bom samo nekaj omenjenih družbenih dejavnikov, ki so ovirali prodor strokovne pomoči v vaško okolje. Prosvetljenost vaškega prebivalstva je bila nizka. Tako je bila pismenost, ki je osnovno merilo za ocenjevanje zaostalosti, na Kranjskem še leta 1890 majhna. Le 56,95 % moških in 47 % žensk je znalo brati in pisati, šole pa je tedaj obiskovalo le 65 % učencev (Jeršič 1974: 103).

Ena izmed zahtev za opravljanje babiške službe je bila pismenost babic, te pa so bile praviloma komaj pismene. O tem perečem problemu je poročal sanitetni referent za Kranjsko: " (...) število babic na Kranjskem ne ustreza potrebam, na drugi strani pa so njihovi prijemki tako majhni, da izprašane babice gledajo na opravljanje babiškega poklica samo kot na priložnostno stransko zaposlitev in tako tudi je, saj ima majhno plačilo za to službo za posledico, da se zanjo zanimajo samo neizobražene kmečke ženske, ki večkrat ne znajo brati in pisati ali pa le malo. Zato je iluzorno, da bi se mogli zanesti na pravilnost tabel o porodih " (Jeršič 1974: 99).

Odsotnost strokovne porodne pomoči po posameznih okrajih so povezovali s hribovitim značajem okrajev oz. posameznih občin v okraju, razpršenostjo in

Nr. št.	Ime, Stan, Alter, Confession und Wohnort der Gebärenden Ime, stan, doba ali leta, vera in stanovališče roditelje	Wienitz der Niederkunft? Kteri porod?	Ankunft der Gebärenden bei der Gebärenden Kdaj je babica k roditelji prišla	Tag und Stunde der Geburt und des Abganges der Nachgeburt Dan in ura poroda in kdaj je odšla posteljica	Kindstage Kako je otrok težal	Geschlecht und ungefähre Größe des Kindes Kateroga spola in kake velikosti je otroče
6	Jera kotič iz selski gori	5 porod	Junij dne 11 ga	1 uri sm prišla je porod in kuhle 2 se odšla posteljica	garina lega na ra	moški spol
5	Maja ružič iz torbina	1 porod	Julij dne 16 ga	5 uri sm prišla in je bil otrok mrtu	garina lega na dolgom	moški spol
1	Maja Kirm iz Lela	4 porod	avgust dne 3 ga	steljica sm. prišla 3 uri 4 jutri 5 uri se bil porod en kuh le na 4 uri	garina lega na dolgom	ženski spol
8	Maja Vidar iz selski gori	2 porod	avgust dne 13 ga	se odšla posteljica sm. prišla	prva postava	
6	Ana Krtina iz mirne	4 porod	septembra dne 6 ga	7 uri in je liučak mrtu tu urodinici	garina lega druga	ženski spol
2	Maja Kristina iz Sajnic	5 porod	septembra dne 12 ga	sm. prišla 3 uri 10 uri se bil porod 11 uri	postava garina lega na	ženski spol
				se odšla posteljica sm. prišla 40 dnici 11 uri se 12 uri se bil porod	prva stavci garina lega	ženski spol

Rojstni izkaz za leto 1882. Na podlagi zapisov v rojstnem izkazu babice A.H. je razvidno, da je bila komaj pismena. ♦

Zgodovinski oris babištvu na Slovenskem

Št.	Ime, stan, doba ali leta, vera in stanovališče roditelje	Wievielte Niederkunft? Kteri porod?	Kunft der Hebamme bei der Gebärenden Kdaj je babiška roditelji prišla	Tag und Stunde der Geburt und des Abganges der Nachgeburt Dan in ura poroda in kdaj je odšla posteljica	Einbestlage Kako je otrok letal	Geschlecht und ausgeführte Größe des Kindes Kateroga spola in kako velikosti je otroče
6	Anja Jugl iz Kihalog v vasi Kriški kralj	1 porod	September dne 19 ga	11 uri v rdeci sm. prišla, 7 ur 5 ur, se bje porod 6 ur, si odla posteljica	medenica koča lega du ga postanja	ženski spol
26	Franciska Malek in Mirne	1 porod	Oktober dne 19 ga	4 uri se bje porod en kerkic na 5 ur, se odi la, posteljica	garvina lega du ga, postanja	ženski spol
5	And. Kabič iz Sajnice	3 porod	Oktober dne 19 ga	5 uri en kerkic 6 ur, se bje porod 6 ur, si odla posteljica	garvina lega du ga, postanja	moški spol
14	Fr. Jožef Staninšek iz Štirne	3 porod	Oktober dne 23 ga	porod 6 ur posteljica 9 ur sm. prišla la, 10 ur, se bje porod 10 ur, ob la, se posteljica 7 ur, se bje porod in ocl se posteljica	garvina lega pr na pos tan	moški spol
3	Franca Stit na iz Jela	4 porod	Oktober dne 26 ga	7 ur, se bje porod in ocl se posteljica	garvina lega no gomo	moški spol
21	Maja Kaluh ovc iz Lele	1 porod	novem ber, dne 5 ga	3 ur, sm. se bje porod 2 se od posteljica	garvina lega na va post anja	ženski spol
5	Bonina Martinčič iz Brezovice	2 porod	novem ber, dne 19 ga	3 ur, sm. se bje porod, ob 10 ur, ob se od ocl post eljica	garvina lega no dogom	ženski spol
29	Cile Križ iz Mirne	1 porod	novem ber, dne 9 ga	3 ur, se bje porod 6 ur, si odla posteljica	garvina lega du na pos anja	ženski spol
3	Franciska Senec iz Brezovice	2 porod	decem ber, dne 19 ga	11 ur, se bje porod, ob 19 ur, se ocl na posteljica	garvina lega du	ženski spol
3	Kerja Kolonc iz Suvini	3 porod	decem ber, dne 19 ga	9 ur, se bje porod, ob 10 ur, se ocl posteljica	garvina lega du	ženski spol

◆ Birth certificate from 1882. The entries in the birth record made by midwife A.H. show that she was practically illiterate.

		štev. preb.	štev. preb./km ²	štev. babic	štev. preb./babico	% str. porodne pomoči
0-24%	Šmarje pri Jelsah	45.533	76	3	15.178	6,65
	Konjice	21.231	66	6	3.539	21,5
	Maribor - levi breg	54.873	91	10	5.487	22,7
	Ptuj - okolica	71.041	80	13	5.465	24
25-49%	Ljutomer	35.000	82			36,7
	Slovenj Gradec	30.232	61	9	3.359	39,2
	Krško	55.216	66	26	2.124	41
	Maribor - desni breg	54.608	84	19	2.874	41,7
	Novo mesto	50.407	54	22	2.291	43
	Celje - okolica	49.614	80	17	2.918	48
50-74%	Kamnik	39.596	67	34	1.165	50,6
	Gornji grad	17.564	33	33	2.927	51
	Brežice	33.549	87	17	1.974	52
	Dravograd	32.400	47	16	2.025	53
	Litija	39.757	57	23	1.729	55,5
	Črnomelj in Metlika	25.265	43	18	1.404	56
	Laško	34.376	123	12	2.865	57
	Kočevo	37.949	36	6	6.325	59
	Dolnja Lendava	38.053	114	32	1.189	73,5
75-100%	Ljubljana - okolica	59.000	85	45	1.311	75,5
	Kranj	59.216	56	48	2.124	81
	Logatec	27.252	45			82,8
	Murska Sobota	52.634	88	51	1.032	83,7
	Radovljica	36.302	35	32	1.134	94,6

TABELA 1: Število babic na število prebivalstva in delež strokovne porodne pomoči izražen v odstotkih po okrajih Dravske banovine.

oddaljenostjo naselij od občinskih središč in nezadostnim številom babic, še posebej pa njihovi neustrezni razporejenosti po upravnih enotah. Razmerje pri babicah (avstrijsko povprečje: 1289 prebivalcev na babico, kranjsko: 1426 prebivalcev na babico) je bilo leta 1888 slabše samo v Galiciji: 5044 prebivalcev

na babico, Bukovini, Dalmaciji in na Štajerskem: 1696 prebivalcev na babico (Jeršič 1974: 137). Babic je primanjkovalo zlasti v hribovitih predelih. Iz podatkov za Kranjsko za leto 1880 je razvidno, da je bilo to razmerje najslabše v dolenjskih in štajerskih okrajih. To stanje se je ohranjalo vse do petdesetih let 20. stoletja, kar je razvidno tudi iz priložene tabele (prim. Lavrič 1953: 67-69; Borisov 1995: 131). V tabeli, izdelana je na podlagi statističnih podatkov za leto 1931, so ponazorjeni podatki po posameznih okrajih o številu babic, o številu prebivalcev na babico in odstotkih strokovne porodne pomoči.

Odstotek strokovne porodne pomoči je bil v veliki meri odvisen od zadostnega števila babic. Kljub temu, da je bil odstotek porodne pomoči v nekem okraju zadovoljiv - vsaj nad 50 %, to hkrati pomeni, da v nekaterih vaseh tega okraja strokovna porodna pomoč ni bila v navadi. To so potrdili tudi izsledki moje raziskave za faro Velike Brusnice, ki je spadala v novomeški okraj.

Novomeški okraj je bil leta 1888 z novim sanitetnim zakonom razdeljen na tri zdravstvene občine: Novo mesto, Žužemberk in Trebnje. Porodno pomoč je takrat opravljalo petnajst javnih in devet zasebnih babic (Jeršič 1974: 138), leta 1900 devetnajst (Leksikon občin za Kranjsko 1906), leta 1936 enaindvajset (Letno poročilo 1936), leta 1933 enaidvajset (Seznam 1933), leta 1937 dvajset (Letno poročilo 1937) in leta 1938 sedemnajst občinskih babic (Letno poročilo 1938). Kljub naraščanju števila prebivalcev pa je število babic padalo. Razloga za takšno stanje sta revščina in premajhen dotok novih babic, ki je bil po letu 1919 zaradi podaljšanega šolanja še manjši. Za ilustracijo navajam nekaj statističnih podatkov. Leta 1900 je v občinah zdravstvene občine Novo mesto na občinsko babico prišlo naslednje število prebivalstva: v občini Brusnice z 11 vasmi 1708, v občini Črmošnjice z 29 vasmi 1829, v občini Mirna peč z 39 vasmi 3325, v občini Bela cerkev z 11 vasmi in 1072 prebivalci ni bilo občinske babice, v občini Orehovica s 13 vasmi 1242, v občini Poljane z 9 vasmi 661, v občini Prečna s 24 vasmi 2535, v občini Sv. Peter z 31 vasmi 2233, v občini Šmihel-Stopiče s 70 vasmi in 8847 prebivalci so delovale tri babice - na eno babico je prišlo 2949 prebivalcev - in v občini Toplice s 26 vasmi 2677 (Leksikon 1906:152-174). Skupaj torej dvanajst babic oz. 2177 prebivalcev na eno babico. Približno toliko prebivalcev na babico je prišlo tudi v zdravstveni občini Trebnje (pet babic oz. 2023 prebivalcev na babico) in nekoliko manj v zdravstveni občini Žužemberk (šest babic oz. 1761 prebivalcev na babico). Razmerje pri babicah na število prebivalstva v novomeškem okraju je bilo torej bližje štajerskemu razmerju iz leta 1888 kot kranjskemu. Delež strokovne porodne pomoči je bil zadovoljiv samo v nekaterih okrajih Gorenjske, Notranske in Prekmurja (glej tabelo 1). Na podlagi statističnih podatkov ugotavljam, da je bil odstotek strokovne porodne pomoči najnižji v zgornjem in srednjem novomeškem Podgorju, prav gotovo pa je bil odstotek strokovne porodne pomoči nizek tudi v žužemberški in trebanjski zdravstveni občini. V slednji je bil ta odstotek še leta 1951 najnižji v Sloveniji sploh (Lavrič 1953: 67).

Število babic je bilo glede na število prebivalstva v občinah načeloma nezadostno. Načeloma zato, ker jih v nekatere vasi niso klicali k porodom. Zato je verjetno, da je tudi zakon o zdravstvenih občinah z dne 18. 3. 1930 predpisoval le eno babico na 5000 prebivalcev. Medtem ko je bilo število porodov na leto tolikšno, da je bilo nemogoče pričakovati, da bi babica pomagala pri vsakem porodu, je prevladovalo stanje, da ji je dela primanjkovalo, ker je porodno pomoč terjalo le majhno število porodnic. Njeno delovanje je bilo vedno sprejeto med prebivalstvom vasi, v kateri je stanovala - to je bilo praviloma farno oz. občinsko središče. Ostale porodnice so pomoč iskale pri neizprašanih babicah. Njihovemu delovanju je dajal določeno potuho celo zakon o pravici izvrševanja babiške prakse iz leta 1921, ki je še vedno pogojno dovoljeval nestrokovno porodno pomoč v sili. Žalostno pri tem je bilo to, da so prijave delovanja strokovno neusposobljenih babic pri lokalnih oblasteh praviloma izzvenele v prazno, ker so se te vedno sklicevale, da so pomagale v sili. V Babiškem vestniku so bili objavljeni leta 1931 statistični podatki o številu porodov na izprašano babico: v občini Žužemberk je bilo na leto približno nekaj čez sto porodov, od katerih jih je odpadlo na občinsko babico od dvajset do petindvajset (20-25 %), v župniji Stopiče je bilo leta 1930 petinosemdeset porodov, od katerih jih je na občinsko babico odpadlo le devetnajst (22.4 %), v občini Šmarjeta je bilo leta 1930 devetinsedemdeset porodov, od katerih jih je na občinsko babico odpadlo štiriinpetdeset (68.4 %) (Babiški vestnik 3/11, 1931: 89-91). V letu 1931 je bil odstotek strokovne porodne pomoči v brusniški fari oz. občini 61.0 %. Povprečni odstotek strokovne porodne pomoči okraja Novo mesto (43 %) sta presegli občini Šmarjeta in Brusnice za približno 20 %, v občini Žužemberk in župniji Stopiče pa je bil ta odstotek skoraj za polovico manjši. Ta ugotovitev je torej tehten argument za etnološke mikroraziskave.

S sanitetnim zakonom iz leta 1888 je bil ustanovljen poseben pokojninski sklad za zdravnike. Pravico do pokojnine so si babice pridobile šele po drugi svetovni vojni. Izprašane babice so na starost prepuščali njihovi lastni iznajdljivosti, večkrat pa so občino prosile za letno miloščino. Leta 1939 so bili v Babiškem vestniku objavljeni rezultati ankete Položaj naših babic. Po njih je babica od občine prejela po ubožnem porodu z devetimi oskrbnimi dnevi v največjem številu primerov po 20, 25 in največ 100 dinarjev. Višina plačila je bila odvisna od dobre volje občinskih odborov. "Te pa sestavljajo sami moški, ki že zato nimajo dosti smisla za take "babje marnje", kot so važnosti babiškega poklica." Osemindvajset od skupaj triinpetdeset anketiranih babic je izjavilo, da dobe plačilo tudi v naturi - "nekaj žita, kaka kura, par kilogramov krompirja, nekaj drv" (Babiški vestnik 11/2, 1939: 10-11). Glede tega so bile neizprašane babice v boljšem položaju, ker plačila v denarju niso niti zahtevale niti pričakovale. S hvaležnostjo so vzele, kar so jim ljudje lahko dali. Šestinštirideset anketiranih babic pa si je vsakdanji kruh služilo še z drugimi dejavnostmi; petindvajset, torej več kot polovica anketiranih, se je preživljalo s poljedelstvom, bodisi kot dninarice, najemnice ali lastnice (Babiški vestnik 11/2 1939: 10-12). Že na podlagi

rezultatov ankete je mogoče reči, da so oblasti od izprašanih babic zahtevale vestno opravljanje službe, v zameno za to pa so dobile slabo mesečno plačo, ki je povrh vsega nekatere občine niso redno izplačevale.⁷ Plačilo, ki so ga prejemale od občine, je bilo nadomestilo za tako imenovane ubožne porode s pripadajočimi oskrbnimi dnevi. Revnim porodnicam so morale pomagati pri porodu zastonj. Druge porodnice so bile dolžne porodno pomoč plačati, njena višina je bila določena s plačilnim razredom, ki je bil z zakonom določen na podlagi višine mesečnega dohodka in/ali imetja stranke.⁸ Na žalost jim mnogi niso hoteli plačati, češ, saj dobivajo plačo od občine. Tako je bilo kar pravilo, da je bila višina mesečnega dohodka babice enaka znesku, ki ga je dobila od občine. S tem problemom nas seznanja poročilo o stanju babištva v Dravski banovini, objavljeno v Babiškemu vestniku: "Zaradi gospodarske krize in prevelike zaščite, ki jo uživajo mazačke od lokalnih činiteljev, občine ne zmorejo dostojno plačevati babice - vsaj 2400 letno. Zaradi preobremenjenosti občin z drugimi izdatki babice čakajo na izplačilo po več mesecev" (Babiški vestnik 7/11,1935: 86,87).

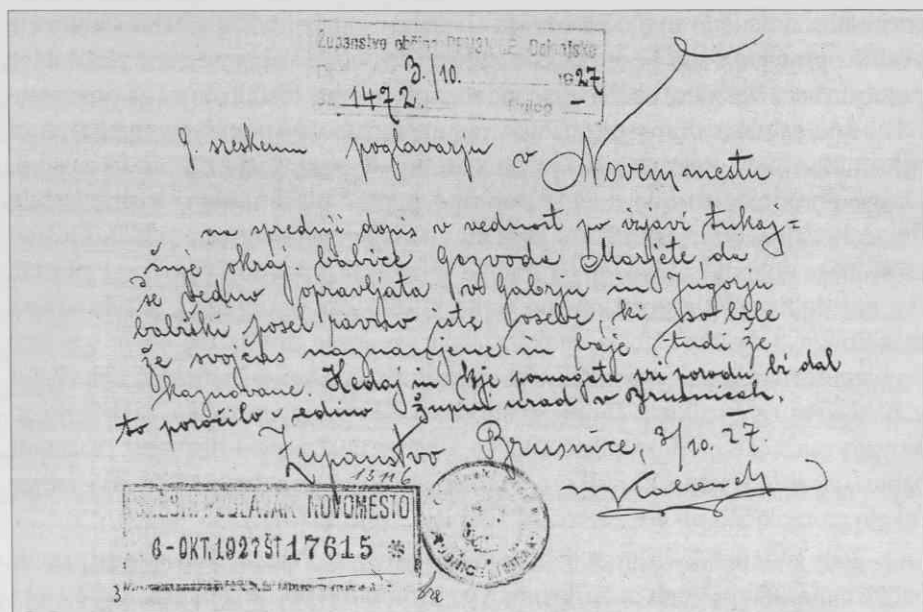
Leta 1919 je bilo ustanovljeno babiško društvo. Prizadevalo si je odpraviti babiško mazaštvo. V teh prizadevanjih ga je moralno podprla banska uprava, ki je večkrat apelirala na župnike in lokalne oblasti, naj prispevajo svoj delež v boju proti babiškemu mazaštvu.⁹

Represivna politika je bila v boju proti babiškemu mazaštvu neučinkovita. To gre pripisati dejstvu, da je bila dolžnost prijaviti neizprašane babice zaupana lokalnim oblastem in župnikom. Po Mendrasu so vaške oblasti, ki jih sestavljajo vaški veljaki, mediji, po katerih poteka komunikacija med vaškimi skupnostmi in globalno družbo (Mendras 1986: 31). Njihova mentaliteta je kljub boljšemu družbenemu položaju še vedno vaška. To pa pomeni, da so na strani kmečkega

⁷ Za ilustracijo navajam del poročila sanitetnega referenta za leto 1940: "Radi babiškega mazaštva trpijo zelo diplomirane babice. Njihovo materialno stanje se slabša od leta do leta. Imamo zelo dobre babice, katere imajo po 20 do 30 porodov letno, samo dve babici sta imeli nad 40 porodov. Od porodov dobijo večinoma po 20 do 30 dinarjev. Samo v mestu in pri imovitejših dobi po 100 dinarjev. Od občin imajo od 70 do 150 din mesečne nagrade. S temi dohodki seveda ne more nobena shajati, razen če je poročena in če ima mož kake druge dohodke. Druge pa morajo zgrabit za vsako delo, da preživijo. Zato trpi njihova osebna snaga in higijena, imajo izdelane in raskave roke, nimajo negovanih nohtov itd." (Letno poročilo 1940: 8)

⁸ V babiškem vestniku je bil leta 1937 objavljen osnutek za izplačilo babiškega honorarja po plačilnih razredih. Teh je bilo sedem. Skupina I- 150 din: siromašni porodi, za katere plačuje občina za vsak porod posebej. V to skupino se uvrste tudi mali kmečki posestniki, ki po zakonu nimajo pravice do brezplačne babiške pomoči. Skupina II- 300 din: nižji javni in privatni nameščenci (sluge, poduradniki), trgovski nastavljeni, mali obrtniki, ako vsi ti nimajo privatnega premoženja (hiše, posestva). Skupina III- 400 din: srednje premožni kmetje ter stranke po drugi skupini, ako imajo privatno premoženje. Skupina IV- 500 din: javni in privatni nameščenci srednje ugodnih položajev, manjši trgovci, boljši obrtniki brez privatnega premoženja. Skupina V- 600 din: premožen posestnik ter stranke iz četrte skupine s privatnim premoženjem. Skupina VI-800 din: višji javni in privatni nameščenci, dobro situirani obrtniki, trgovci, zdravniki, odvetniki, lekarnarji, stavbeniki, ki nimajo privatnega premoženja. Skupina VII- 1000 din: veliki kmetje in drugi imoviti sloji ter stranke iz šeste skupine s privatnim premoženjem. (Babiški vestnik 1937)

⁹ Knežješkofjski ordinariat v Ljubljani je svoj čas na prošnjo babiškega društva izdal vsem župnijskim uradom okrožnico z nalogo, naj zatirajo mazaštvo v babiškem poklicu (Babiški vestnik 3/5,1931: 12). Dne 22.1.1930 je bila razposlana vsem sreskim načelnostvom okrožnica: Pobjanje zakotnega babištva (Babiški vestnik 2/6, 1930: 18).

Odgovor župana občine Velike Brusnice na dopis "Pobijanje babiškega mazaštva" sanitetnega referenta sreza Novo mesto. ♦ Letter from the mayor of the municipality of Velike Brusnice responding to the circular "Eradication of quack midwifery" issued by the medical service of Novo mesto.

prebivalstva, ki ga zastopajo pri globalni družbi. Če to definicijo uporabimo ob primeru odpravljanja babiškega mazaštva, ki ga je globalna družba zaupala vaškim oblastem, je povsem razumljivo, da jih niso prijavljali - vsaj ne prostovoljno, čeprav je bila to njihova dolžnost. Ohranjeni dokumenti iz arhiva v Novem mestu nam to samo potrjujejo. Ohranile so se okrožnice, ki jih je sanitetni referent pošiljal občinam, naj navedejo imena vseh neizprašanih babic v občini.

Še več: objavljena pisma babic v Babiškem vestniku pričajo, da so jih tudi lokalni veljaki klicali k porodom svojih žena. "Saj tudi premožni gospodje in tudi občinski odborniki kličejo zakotne babice k svojim ženam" (Babiški vestnik 11/10,1939: 82). Tako smo trčili še na eno posebnost vaše skupnosti - če državna zakonodaja in represija na področju, ki ga zadeva, ni učinkovita, imajo moč nepisani zakoni in sankcije vaše skupnosti. Šolane babice so bile hud boj za svojo uveljavitev in obstoj prav zato, ker so bile lokalne oblasti in duhovniki mnogokrat na strani ljudstva, t. j. na strani mazačk. Tako je neka babica opisala svoj neugoden položaj: "Župan pa mi je rekel, da ne bodem prav nič opravila, ako mazačke naznamim, ker je njih delo v občini dovoljeno. Župnik pa mi je rekel: Jaz vam ne morem nič pomagati. Če ljudem kaj rečem ali jih opozarjam, mi pa bere ne bodo dali." (Babiški vestnik 3/10,1931: 82).

Babiškega mazaštva ni bilo mogoče zatreti zaradi spleta družbenih okoliščin, ki sem jih le na kratko orisala. Poglavlje pa bi rada sklenila z navedbo nekaterih

socialno-psiholoških dejavnikov, ki so ovirali uveljavitev strokovne porodne pomoči. Na prvem mestu je bilo nezaupanje do izprašane babice, še posebno, če ni bila domačinka. Nezaupanju sta se pridružili še neozaveščenost in varčnost, češ, zakaj bi plačali za porodno pomoč, ko pa pri porodih prav tako dobro opravi naša domača babica. Razširjeno je bilo prepričanje, da porodnica potrebuje strokovno porodno pomoč samo pri pataloškem porodu. Spričo tega je bil izdatek za porodno pomoč gola potrata. Z nezaupanjem in varčnostjo je šla vštric navada. Izkušnje z domačo babico so bile dobre, zato ni bilo razloga, da je ne bi še vnaprej prosili za pomoč pri porodih. Zaupali so ji, ker je sama že večkrat rodila, pomagala drugim ženskam in ker ni zahtevala plačila v denarju.

V nadaljevanju bom predstavila nekatere značilnosti babičevanja izprašanih in neizprašanih babic, ki so delovale v vaseh fare Velike Brusnice. 257

MARJETA GAZVODA, IZPRAŠANA BABICA, NOSILKA BABIŠKEGA NAZIVA V TRADICIONALNEM OBDOBJU PORODNIŠTVA V FARI VELIKE BRUSNICE

Marjeta Gazvoda, rojena Tomič, izprašana babica iz Velikih Brusnic, se je rodila 17. maja leta 1867 kot nezakonska hči vdove Marije Mikolič. Marjeta je bila stara devetnajst let, ko jo je mati, prav tako izprašana babica, vpeljala v babiški poklic. Prvič je pri porodu pomagala 15. marca 1888. Z njeno pomočjo je žena polzemljaka povila hčer Frančiško. Verjetno tedaj še ni bila izprašana babica. 13. septembra leta 1900 je bila v rojstni matični knjigi vpisana še kot neizprašana, mesec dni kasneje, 11. oktobra, pa kot izprašana babica. Težko je reči, kdaj je opravila babiški tečaj in izpit. Župniki, ki so se zvrstili od leta 1888 do leta 1900, niso vpisovali podatka o strokovni usposobljenosti babic. Leta 1891, ko se je poročila, je bilo v poročno knjigo zapisano, da je po poklicu šivilja. Marjeta Gazvoda je bila torej šivilja, ki jo je privlačil babiški poklic, katerega se je priučila od matere. Njeno šolanje je potekalo po prastarem vzoru, ki se je prenesel iz prvega še v drugo in tretje obdobje razvoja babištva. Zanj je značilno, da je porodniško znanje prehajalo od mater na hčere. Marjeta Gazvoda je babiški poklic gotovo pričela opravljati kot neizprašana babica. Lahko samo ugibamo, kaj je vplivalo na njeno odločitev, da bo opravila babiški tečaj in izpit. Morda jo je k temu nagovoril ranocelnik Valentin Bervar; nenazadnje je bila to njegova dolžnost. Ta misel me je prešinila ob zapisu v rojstni matični knjigi leta 1889, da so pri težkem porodu A.G. iz Malih Brusnic pomagali ranocelnik Valentin Bervar, Marija Mikolič in Marjeta Tomič. Domnevam, da je takrat Marjeta Tomič napol uradno opravila praktični del babiškega izpita. Takšen način aprobeiranja babic je bil v veljavi v drugem in deloma še v tretjem obdobju babištva. Tako smo, po zaslugi zapisa v rojstni matični knjigi, soočeni s prežitkom v načinu aprobeiranja neizprašane babice, ki je bil dovoljen do leta 1812, ko je bila zdravnikom in ranocelnikom z zakonom odvzeta pravica aprobeiranja neizprašane babice. Nedvomno je Marjeta Gazvoda opravila pravi babiški izpit šele po tem dogodku

na babiški šoli v Ljubljani, vendar ne moremo zanikati, da je dejansko bila sprejeta v babiški stan tistega dne, ko je pri porodu stregla svoji materi in ranocelniku. Ljudje so jo šteli za izprašano babico. To domnevo nam podkrepijo še vpisi rojstev župnika Jana Piberja, ki je v brusniški fari služboval kratek čas - od leta 1897 do konca leta 1898 - in je rubriko babica izpolnil le, če je pri porodu pomagala Marjeta Gazvoda. Torej je tudi v njegovih očeh veljala za izprašano babico.

Še leta 1891, ko je Marjeta Gazvoda že tri leta pomagala pri porodih, je sanitetni referent poročal o nepismenosti in nizki splošni izobrazbi podeželskih babic. Marjeta Gazvoda je bila pismena in naročena na Babiški vestnik od izida prve številke (Babiški vestnik 12/5, 1940: 93).

258

Babiški poklic je opravljala celih devetinpdeset let, tako rekoč do smrti. V tem obdobju je pomagala pri porodu 667 ženskam iz brusniške občine. Socialne okoliščine, ki so bile specifične tako za začetek kot za konec njenega babiškega poklica, se v ničemer ne razlikujejo od tistih, v katerih je pričela in prenehala pomagati pri porodih neizprašana vaška babica. Prebivalci so se na svojo babico - naj si bo izprašano ali neizprašano - navadili in nobenega razloga ni bilo, da je ne bi klicali k porodom, dokler je bila zmožna tega dela. V vaških skupnostih, kjer niso poznali današnjega pomena življenjskega razdobja, ko gre človek v pokoj, je veljalo pravilo, da človek dela "do zadnjega". V vaških skupnostih traja pokoj le nekaj časa pred smrtjo, ko človek obnemore. Ker je bilo šele nekaj let po drugi svetovni vojni poskrbljeno za izplačevanje pokojnin babicam, je Marjeta Gazvoda ni dočakala; prislužila si jo je šele njena hči, izprašana babica Marija Gornik. Kolikor mi je znano, za porodno pomoč ni zaračunala nobeni družini, tudi premožnejšim ne, ki so ji po zakonu bili dolžni plačati babiški honorar. Pač pa je od botrov vedno dobila hlebec oz. pogačo, premožnejši mož porodnice pa ji je pri krstu otroka, kjer je bila vedno navzoča, v roko stisnil manjšo vsoto denarja - *šenkenko*. Njena vnukinja se takole spominja babičinega honorarja - hlebcev: "Ona je mela *omaro*, *omaro* pa je zaklenila. Mi smo bli pa otroc', smo rekel: "Mat', dejte mau kruha belga." Ona je pa štruce zmiram dobila, hlebce. Ki je pr' kakšnih bla, pa so mel' botrija, pa je hlebec dobila. Mi pa kruha nisima mel! "Mat' boste dal mau kruha, mat' boste dal mau kruha?!"

Ohranjeno ustno izročilo pravi, da so se podobno, glede na krajevne navade, oddolžili neizprašani vaški babici. Za ilustracijo navajam dva zapisa ustnega izročila iz Podgorja o plačilu babici: "Plačilo v denarju ni dobila, le kak hlebec kruha, potico, ali drugo hrano. Kakor je kdo mogel, toliko je polonal" (Gabrje) (Pahor 1981: 36). "Dali so ji tisto, kar je bilo pri hiši - ali jajca, meso, mleko, maslo..." (Birčna vas) (Roženberger 1985: 87).

Marjeta Gazvoda je bila mati petih otrok, ki ni poznala porodniškega dopusta, niti po šegi obveznega štiritedenskega počitka, ki se sklene s cerkvenim obredom, imenovanim vpeljevanje. Leta 1899, ko je rodila sina Antona, je še dva dni pred njegovim rojstvom pomagala pri porodu v Dolenjem Suhadolu. Osemnajst dni po porodu, ki je potekal brez porodne pomoči, ker je bila njena mati tedaj že pokojna, je že pomagala pri porodu. Ustno izročilo pravi, da

otročnice po porodu niso ležale več kot tri dni, da pa so šle k vpeljevanju že drugi teden po porodu. Verjetno je tudi Marjeta vstala že drugi dan po porodu, saj je imela tri majhne otroke, stare osem, pet in dve leti. Porodniškega dopusta torej ni poznala. Socialni položaj Marjete Gazvoda se je razlikoval od socialnega položaja neizprašanih babic le po odgovornosti in dolžnostih do oblasti ter minimalnem mesečnem osebnem dohodku, ne pa tudi po ugodnostih, ki bi dejansko spremenile njen položaj v vaški skupnosti, to je socialno, zdravstveno zavarovanje. Neka babica je v zvezi s tem v Babiškem vestniku pisala, da imajo pokojnine celo cestarji, katerih delo se ne more primerjati z babiškim ne po zahtevnosti ne po odgovornosti.

IZPRAŠANA BABICA MARIJA GORNIK, NOSILKA BABIŠKEGA NAZIVA NA PREHODU OD TRADICIONALNEGA K SODOBNEMU PORODNIŠTVU

259

Marija Gornik, hčerka Marjete Gazvoda, se je rodila 5. marca leta 1894. Za babiški poklic se je odločila leta 1917, stara že triindvajset let. Babiško šolo je končala v Ljubljani. Njena starejša hči se po pripovedovanju matere spominja njenih težkih dni, ko se je šolala za babico v Ljubljani: *"Stanovala je pri Munihu, to dober vem, ka je govorila. In ta Munihova hiša je mejhna; je bla bliz splošne bolnice v smeri šempeterske kasarne. Je strašen stradala, je rekla, de je blu taku težku pr' tistem Munihu, de je jela zjutri polenta pa mlek, pa zvečer polenta pa mlek. Nisa dal, ni blo hrane. No, in ona ni plačovala u denarju, ampak samo v naturalijah."*

Prvič je pri porodu pomagala svoji sosedi iz Malih Brusnic, kjer je živela od poroke leta 1920. Marija Gornik se je le počasi uveljavila kot babica, ker so ljudje k porodom še vedno klicali njeno mater. Po pričevanju njene hčerke je mesečni dohodek od občine dobila morda šele pet, šest let po prvi svetovni vojni. Na podlagi seznama babic v srezu Novo mesto iz leta 1933, ki ga hrani arhiv v Novem mestu, je navedena skupaj z materjo kot babica; iz dokumenta pa ni razvidno, katera od njiju je dobila mesečno plačilo od občine. To so bila leta gospodarske krize, ko so občine, še posebno revne, in mednje so sodile vse občine iz novomeškega Podgorja, le s težavo plačevale občinsko babico. Tako pravi njena hči: *"Pa neč plače ni dobila. Ker nisa mogel, dve babce plačvat. Dve babce se nisa mogle plačvat s tistga fonda - to je srez Novo mesto plačvau. Moja mama je mela samu priložnostne dohodke, recimo, ki ni mogu dat denarja, ker so bli zelo revni kmetje, pa je dau pšenico, pa je dau krompir, pa je dau kaj družga take stvari, ne. In to po vojni, po prvi svetovni vojni, so moja babico (Meto Gazvodo) upokojil, recimo upokojil - če so mel kaj pokojnine? - , je pa mama tisto plačo dobivala. Taku, de je mama mela pol plačo in od tiste plače pokojnino. Ne, pokojnine ni dolg dobivala, mogoče enih par let."*

Pripoved dovolj nazorno priča, da za pomoč pri porodih ni bila dosti bolje plačana kot neizprašane babice. Medtem ko so bile neizprašane babice zadovoljne z vsakim plačilom, je morda Marija Gornik po končanem šolanju pričakovala primerno plačilo. Pričakanje je bilo pogojeno s pridobitvijo naziva izprašana

babica. Neizprašane babice niso vložile nobenega posebnega truda, da so postale vaše babice, zato poleg že tradicionalnega plačila v naturi, značilnega za vaše skupnosti, niso pričakovale ničesar več. Poleg tega pomoč pri porodu ni bila poklic, temveč zgolj oblika tradicionalne solidarne pomoči med ženskami. Zaradi tega pričakovanja so bile izprašane babice nezadovoljne, nemalokrat pa se jih je polastil občutek manjvrednosti. Kljub temu - se spominja njena hči - so se še kako veselili vsega, kar so ji kmetje dali kot plačilo za porodno pomoč: *"Po krstu je bla botrija, no, če ni blu drgač za jest, ampak takrat je blu. Prnesla je pa zmeram domov, recimo: od kure, od suhga mesa, potice, plus tega, de je tist hlebec kruha dobila, ka je bil obvezen. Tku, de smo mel zmiram tak hleb kruha, de smo se otroc smejal mam: Kdaj bo kira rodila, de bo spet hlebec kruha?!"*

260

Ko se se je izučila babištva, sta si z materjo delo delili. Ker je bila mlajša, je njen rajon obsegal vse vasi, razen Velikih Brusnic. V Velikih Brusnicah je pri porodih pomagala le izjemoma - od leta 1920 do leta 1945 je porodno pomoč nudila vsako leto po enkrat, izjemi sta še leti 1924 in 1941, ko je bila pri štirih porodih. Medtem ko je mati Marjeta Gazvoda pomagala pri porodih v vasi Velike Brusnice, ker je bila navada, da so jo klicali skoraj k vsakemu porodu, in je občasno pomagala pri porodih še v drugih vaseh (Dolenji Suhadol, Leskovec, Ratež), je hči Marija Gornik, ki je pomagala pri porodih v vaseh (Gorenji Suhadol, Dolenji Suhadol, Ratež), v katerih strokovna porodna pomoč še ni bila splošno uveljavljena, prehodila več kilometrov za manj porodov in prevladujoče plačilo v naturi. Zato je bila večkrat nezadovoljna. *"Veste kaku je - mati je bla, mi smo rekel mati, Vi, in ona je plačo dobivala pred vojno, pred prvo svetovno vojno je plačo dobivala, ni pa hotla nikamor drugam jet kuker samo tu u bližini u Velkih Brusnicah na porode, moja mama pa je mogla hodet po vseh hribah okrog in na use tiste porode. Tu vem, de je bla moja mama dostkrat nezadovoljna, prav:" Lej, jes moram use hribe obidet in tulk deleč!" Ona je pa plačo dobila, so šli pa sam u bližini, ne. Tu je blu pred vojno."* Slab socialni položaj in tiho nezadovoljstvo Marije Gornik sta izvirala iz močne konkurence neizprašanih babic. V vasi Jugorje in Gabrje, ki je imela v tridesetih letih največjo nataliteto v občini, je niso klicali. V vaseh Gorenji Suhadol in deloma Dolenji Suhadol, ki sta bili mejni vasi med občinama Brusnice in Orehovica, pa je nekaj porodov odpadlo še na izprašano babico Ano Potočar iz občine Orehovica.

Po ustnem izročilu sta opravljali Marjeta Gazvoda in Marija Gornik pri porodu še dve praksi, ki se nista izvajali v zdravniški porodniški praksi in nista omenjeni v babiških učbenikih, vendar sta s pisanimi viri izpričani že v 15. stoletju. To sta ritualna odstranitev porodne posteljice, ki so jo vedno zakopali v zemljo in ne npr. v gnoj, in umivanje obraza otročnice z vodo prve kopeli ali celo z novorojenčkovno mazjo v prepričanju, da se tako odpravijo nosečniške pege.¹⁰

¹⁰ Za ponazoritev navajam nekaj primerov iz okolice Šentjerneja, ki jih je leta 1952 zapisala ga. Smole. Kopanje otroka: Otroka so okopali v kadunjah. Voda otroške kopeli: To vodo so zlili v hlev, klet ali pod streho. Porodno posteljico so zakopali v hlev (Smole 1952: 21). Porodna posteljica: Ko rodi, pa morajo posteljico zakopat v klet. Ta posteljica je dobra tudi za rečnije, če komu ni dobro, se mora z njo namazati. Porodna posteljica: Od otroka je treba zakopat pod streha, u kevder, pa če ženska ni prau, s tistim namazat (Smole 1952: 63).

Pomen obeh bo treba osvetliti še z antropološkega vidika. Zaenkrat lahko rečemo samo to, da pomeni izvajanje obeh praks po izprašanih babicah kontinuiteto ljudskomedicinskega znanja porodništva in znanstvenomedicinskega znanja porodništva. Ohranjala se je zaradi slabega socialnega položaja babic, njihove nizke splošne izobrazbe in predvsem globoke zakorjenjenosti obeh praks v duševnosti žensk iz vaških skupnosti.

NEIZPRAŠANE BABICE

Kdo so bile pravzaprav neizprašane babice? O njih in njihovem delovanju imamo žal pičla ustna in pisna pričevanja. Za oddaljena obdobja si na to vprašanje lahko odgovorimo le s kvalitativno analizo podatkov iz rojstne, poročne in mrliške matične knjige, statusa animarum in še kakšnega pisnega vira. Za čas med svetovnimi vojnami in po drugi svetovni vojni je mogoče računati še na ustne vire.

V vaških skupnostih, kjer je bila uveljavljena nestrokovna porodna pomoč, so velikokrat pomagale pri porodih matere in tašče. Tako preko zapisov v rojstni matični knjigi sledimo sorodstveni porodni pomoči v vasi Velike Brusnice, ki se je v neki družini ohranila skozi tri generacije. Navajam analizirani primer: **Hišna številka 109.** Neža R. je pomagala pri porodu hčerki Evi L., rojeni R. v Velikih Brusnicah. Z materino pomočjo je leta 1875 povila hčerko Marijo, leta 1878 hčerko Margaritho in leta 1880 hčerko Agnes. Leta 1895 se je poročil prvorojeni sin Peter L. z Uršulo P. iz Gorenjega Suhadola. Leta 1920 se je rodil sin Jožef, ki je na svet privekal s pomočjo stare matere, porodničine tašče Eve L. V rojstni matični knjigi ni zapisov, ki bi nam povedali, kdo ji je pomagal pri ostalih porodih, vendar sklepam, da ji je vsakokrat pomagala tašča. Leta 1922 je rodila najstarejša hči Marija L. nezakonskega sina Alojzija. Pri porodu ji je pomagala njena mati Uršula L.

Sorodstvena porodna pomoč je bila še med svetovnimi vojnami precej razširjena. Ko primerjamo število porodov, ki so odpadli na bližnje sorodnice, s številom porodov, ki so odpadli na vaške babice - to so bile od žensk spontano izvoljene ekspertke, ugotovimo, da je bila prva oblika porodne pomoči vendarle v manjšini. V mnogih slovenskih vaseh je do druge svetovne vojne, ponekod pa tudi še do deset let po njej, pri porodih pomagala neizprašana babica. Pisni viri govorijo, da so to bile ženske iz nižjega socialnega sloja, ki so si z babičevanjem služile kruh. Isto velja za izprašane babice. Tudi te so bile praviloma iz nižjega socialnega sloja, ki so se odločile za babiški poklic zaradi eksistencialne nuje (glej Lavrič 1953: 55-56). Izprašane babice so sicer imele več teoretičnega znanja kot neizprašane, vendar se v kompliciranih primerih njihovo ravnanje ni bistveno razlikovalo: ali so poslale po zdravnika ali pa so skušale rešiti življenje najprej materi in šele nato otroku, kakor so vedele in znale. Kadar je pomagala pri porodu neizprašana babica in se je porod začel zapletati, so se najprej obrnili po pomoč na izprašano babico. Ponavadi je bil to zelo kompliciran primer, ki mu tudi ona ni bila kos. Tako so izgubili še nekaj ur, predno je prišel k porodnici zdravnik.

Analiza porodne pomoči od 1840 do 1945 v fari Velike Brusnice je pokazala, da je zdravniška porodna pomoč sinonim za kompliciran porod. Kadar je moral pri porodu pomagati zdravnik, je bila to smrtna obsodba za nerojenega otroka. Zavedati se moramo, da na domu ni prišel v poštev zahtevnejši operacijski poseg, npr. carski rez, in da je zdravnik reševal najprej mater in šele nato otroka. Otroci, ki so bili rojeni z zdravniško porodno pomočjo, so v mrliški in rojstni matični knjigi zapisani kot mrtvorajeni. Ali so bili mrtvi že pred rojstvom ali so umrli zaradi razkosavanja v materinem telesu ali drugih poškodb, nastalih pri porodu, ni navedeno. Od 1840 do 1869 so iz fare Velike Brusnice poslali po zdravnika osemkrat. Po tem letu ni nobenega tovrstnega zaznamka več.

262

Tako izprašani kot neizprašani babici se je v času njunega babičevanja zgodilo, da zaradi pomankljivega znanja nista mogli rešiti otrokovega življenja. V letih, ko župniki v fari Velike Brusnice niso vpisovali v rojstno matično knjigo neizprašanih babic, se je zdelo župniku Martinu Nemaniču vredno zapisati babičino ime in priimek vsaj takrat, ko je otrok umrl takoj po porodu in ga je morala krstiti v sili. To se je zgodilo neizprašani babici Mariji Piletič iz vasi Gorenji Suhadol. Marija Piletič je dvakrat pomagala pri porodu Heleni B., rojeni K., v Velikih Brusnicah. Prvič leta 1904 pri rojstvu deklince in drugič leta 1905 pri rojstvu dečka; oba sta umrla še na dan poroda: dekllica "vsled življenjske slabosti", deček "vsled zmučenja".

Na podlagi podatkov iz rojstnih matičnih knjig fare Velike Brusnice in Stopiče sem sestavila seznam neizprašanih babic, ki so po posameznih vaseh veljale za ekspertke. V tej zvezi me je zanimalo, kdaj je babica prvič in zadnjič pomagala pri porodu in kolikokrat je pomagala pri porodih. V primerih, ko se je isto ime pojavilo vsaj trikrat, sem ga uvrstila v seznam. Kadar se je ponavljalo ime neke babice več let zaporedoma, sem sklepala, da imam opraviti z neizprašano vaško babico-ekspertko. V manjših vaseh, npr. Gumberk, Jugorje, in tudi v tistih, kjer je bila uveljavljena strokovna porodna pomoč, npr. Velike

zgornje Podgorje																
	Gabrje							Gorenji Suhadol					Jugorje			
	Marija Kostrelc	Marija Ivanež	Meta Jaklič	Marija Rajk	Marija Gazvoda	Meta Gazvoda	ostale	Ana Luzar	Marija Luzar	Neža Štrbenc	Marija Božič	Marija Kornda	ostale	Marija Luzar	Cecilija Luzar	ostale
1862-1866	14	26	2	3	1	3	13	12	1	2			13	6		6
1867-1871			5	14	23	14	24	3	5	4			7	10		
1872-1876	2		6	11	9	11	24	3	10	1	2		7	14		
1877-1881	1	1	11	13	11	13	21		6		5		5	12		
1882-1886	1	1	7	11	8	11	12		3	3	1		5	1		
1887-1891			17	19	29	19	7		1	2			3	1		
1892-1896			20	18	18	18	15					10	7		2	1
1897-1901			6	10	12	10	22		1	2		1	1		3	

	spodnje Podgorje				
	Ratež			Gumberk	
	Marija Vovk	Marija Erjavec	ostale	Marija Klevišar	ostale
1862-1866	8		10	7	1
1867-1871	3	1	12		5
1872-1876	1	5	8		3
1877-1881		7	4		1
1882-1886		2	2		
1887-1891		11	4		
1892-1896			6		
1897-1901					1

	srednje Podgorje									
	Velike Brusnice				Dolenji Suhadol				Leskovec	
	Jera Krajnc	Uršula Lučič	Terezija Klevišar	ostale	Jera Golob	Marija Novak	Uršula Lučič	ostale	Jera Golob	ostale
1862-1866	31	4	1	14	8	3	7	1	2	4
1867-1871	3		1	10	16	8		1	3	5
1872-1876			11	18	7	4		4	4	3
1877-1881			2	12	16			4	3	1
1882-1886			1	2				2	0	2
1887-1891				2				4	3	2
1892-1896				2				4		1
1897-1901				1				2		

TABELE 2, 3, 4: Neizprašane babice po vaseh zgornjega, srednjega in spodnjega Podgorja in število porodov na posamezne babice po petletnih obdobjih od 1862 do 1901.

Brusnice, Dolenji Suhadol, sta nudili porodno pomoč vsaj dve babici. V Gabrju in Gorenjem Suhadolu, kjer je prevladovala nestrokovna porodna pomoč, so bile porodnice in novorojenčki v oskrbi pri eni od treh ali štirih delujočih babic. Nekatere so pomagale pri porodih tudi v sosednji vasi. To velja za babico Uršulo Lučič, ki je pri porodih pomagala v Dolenjem Suhadolu in Velikih Brusnicah. Ko med sabo primerjamo število neizprašanih babic v Velikih Brusnicah in Gabrju, se pokaže, da jih je bilo več v Gabrju kot v Velikih Brusnicah.

Na podlagi podatkov iz matičnih knjig sem izdelala "osebno - delovno izkaznico" treh neizprašanih babic iz vasi Gabrje.

Meta Jaklič, rojena Klemenčič, 2. marca 1932 v Gabrju 19, se poroči 5. februarja 1850. Kot neizprašana babica je v rojstni matični knjigi Velike Brusnice

prvič zapisana leta 1864. Z njeno pomočjo je zagledala 20. januarja luč sveta Agnes, hči Petra in Apolonije I. Verjetno je pri porodih pomagala že prej, ker pa župnik pred letom 1862 ni vpisoval neizprašanih babic, ne bomo nikdar vedeli, kdaj so jo prvič poklicali k porodu. Zadnjič je pomagala pri porodu 20. septembra 1901 Heleni J., rojeni B. V sedemintridesetletnem obdobju je bila kot babica štiriinšestdesetkrat vpisana v rojstno matično knjigo. Umrla je 2. marca 1917 v Gabrju.

264

Marija Gazvoda, rojena Brulc, 16. maja 1826 v Gabrju, se poroči 11. februarja 1846. Kot neizprašana babica je prvič vpisana v rojstno matično knjigo Stopiče leta 1866. Z njeno pomočjo je 28. septembra ugledala luč sveta Uršula, hči Johana, ki je bil po poklicu tkalec, in Margarete S. Zadnjič je pomagala pri porodu 24. septembra 1902 Mariji B., rojeni R. V šestintridesetletnem obdobju je bila kot babica stoenaestkrat vpisana v rojstno matično knjigo. Umrla je 13. marca 1903 v Gabrju.

Marija Rajk, rojena Hrovatič, 11. februarja 1836 v Podgradu, se poroči 8. septembra 1861. Kot neizprašana babica je prvič vpisana v rojstno matično knjigo Stopiče leta 1865. Z njeno pomočjo je 28. januarja ugledal luč sveta Mathias, sin Casparja in Terezije P. Zadnjič je pomagala pri porodu 16. januarja 1905 Mariji B., rojeni P. Novorojeni deček je bil tako slaboten, da ga je v sili krstila. V štiridesetletnem obdobju je bila kot babica devetindevdesetkrat vpisana v rojstno matično knjigo. Umrla je 11. marca 1909 v Gabrju.

Neizprašane babice so začele pomagati pri porodih šele takrat, ko so že same rodile. Neizprašana babica je z babičevanjem začela bolj iz nuje kot veselja; sosedja jo je zaradi odsotnosti vaške babice poklicala na pomoč. Vaške babice niso bile vedno na razpolago, ker so morale delati bodisi na svoji ali tuji zemlji. Plačilo, ki so ga dobile za pomoč pri porodu, je bilo bolj dobrodošli dodatek, kot osnova za preživetje. Sčasoma, ko so babice zaradi starosti obnemogle, so jih vedno večkrat nadomeščale nove, morda ravno tiste, ki so jih sosede poklicale v sili. Če se je takšna ženska dobro odrezala, se je glas o njeni sposobnosti hitro širil med ženski svet: *"Tu sa pa take šušmarke ble. Ena Mrakouka je bla, tista je bla velik pr' takeh babencah. Ja, se je umrla, je tut že dougo tega. So take babe ble,... Take neizkušene ženske. Kira je bla dvakrat, trikrat pri porodi:"* Ala, una že enmau ve, kar po una pet!" Pol je pa tisto rihtala naprej kuker je." Z vsakim naslednjim letom je imela več porodov in v nekem trenutku so jo ženske začele nazivati babica. V petletju 1862-1866 je štirinajst porodov odpadlo na babico Marijo Kostrelec in šestindvajset na Marijo Ivanež. V istem petletju so na naslednjo generacijo babic Meto Jaklič, Marijo Gazvoda, Marijo Rajk in Marjeto Gazvoda odpadli od enega do trije porodi. V naslednjem petletju pa se je stanje spremenilo. Babici Marijo Kostrelec in Marijo Ivanež niso več klicali k porodom; to nalogo je začela opravljati nova generacija babic. V tem petletju je na vsako od njih odpadlo že znatno večje število porodov: od pet do triindvajset. Delovna doba babic se je sklenila na vsakih trideset do petintrideset let.

VERODOSTOJNOST ZAPISOV O PORODNI POMOČI V ROJSTNI MATIČNI KNJIGI

“Al' nisma bli podučen taku ku denes, ja neč. Seveda sem vedla, de bom rodila, ne. ... Pol je pa mož letu u Doleja vas; je šu po mamu. ... Se je bla samo mama pr' men'. ... Ja, mama je pršla, de je pol tistu rešila. Ni blu nobene babce. Se je bla babca, je bla Gornikova in Gazvodova. Al so se takrat ljudje razbežal, ki so se Taljanov bal.”

Informatorka je rodila med drugo svetovno vojno, v času hude stiske in agonije tamkajšnjega prebivalstva zaradi bombnih napadov in požigov domačij. Ljudje so se v strahu pred Italijani skrivali v zidanicah. Zaradi omenjenih okoliščin je bila stiska žene, ki je bila tik pred porodom, še toliko večja. Babici sta bili nedosegljivi, zato se je njen mož odpravil na nevarno pot po pomoč k njeni materi. Tako ji je pri porodu pomagala mati. Toda v rojstni matični knjigi je zapisano drugače. Rubrika, kjer je vpisano ime in priimek babice, je namreč z ustreznim znakom uničena, kar pomeni, da je Rozalija H., žena posestnika, leta 1943 rodila brez porodne pomoči. Zapis je zato za etnološko proučevanje porodne pomoči samo delno verodostojen. Delno verodostojen zato, ker bi ga lahko prebrali drugače, npr. da je Rozalija H., žena posestnika, leta 1943 rodila brez strokovne porodne pomoči.

265

Strokovna porodna pomoč je torej ključna sintagma za pravilno branje rubrik o porodni pomoči v rojstni matični knjigi brusniške fare. Zapisi so verodostojni, če nas zanima število žensk, ki so rodile s strokovno porodno pomočjo. Domnevam, da so župniki, ki so službovali v brusniški fari, vestno zapisovali vsaj izprašane babice. Z vso gotovostjo to velja za leto 1937. V novomeškem arhivu hranijo porodni izkaz babic Marije Gornik in Marjete Gazvoda iz leta 1937, v katerega sta vpisovali vsak porod, ki je potekal z njuno pomočjo. Ob polletju sta bili dolžni dati izkaz sreskemu sanitetnemu referentu v Novem mestu. Število vpisanih porodov v porodnem izkazu se ujema z zaznamki rojstev v rojstni matični knjigi, pri katerih sta porodno pomoč nudili Marija Gornik in Marjeta Gazvoda.

Rojstne matične knjige najkrajše opredelimo kot seznam rojstev. Vsaka zaporedna številka vsebuje podatke o novorojencu: datum rojstva in krsta, rojstni kraj in hišno številko, ime in spol, o starših: ime in priimek, stan in vera, in o botrih: ime in priimek ter stan, sledijo ime in priimek babice in podpis krstnika. Linearno branje zapisov je enolično, saj si zapisi sledijo po istem vzorcu. Narava vira je takšna, da niti ne pričakujemo drugih podatkov, kot jih zahtevajo rubrike. Pri pazljivem branju vira pa so se pokazale razlike v dodatni opremljenosti določenih rubrik. Nekateri župniki so z dodatnimi podatki opremili rubriko *starši* - v njej so zapisali še dan poroke staršev in rubriko *ime* (novorojenca), v katero so vpisali datum smrti, če je umrl star do pet ali celo deset let. S tem so si olajšali delo pri iskanju ostalih podatkov. Datum poroke so vpisovali tudi na

skrajni rob, za rubriko *podpis krstnika*. Najbolj nedosledno so izpolnjene rubrike *babica*. To niti ne preseneča, ker je ta rubrika za posameznika najmanj pomembna. Od hčerke Rozalije H. verjetno niso nikoli zahtevali podatka, kdo je materi pomagal pri njenem rojstvu. Gotovo pa je morala ob poroki predložiti rojstni list in nato še vsaj nekajkrat v življenju svoje rojstne podatke. Potrebna je bila natančna analiza narave zapisov v rubriki *babica*; njihove strukture in logike. Iskala sem vsebino, ki je onstran zapisa, in ki je pravzaprav njeno bistvo. Zapisi v rubriki *babica* so sečišče različnih ravni družbenih, pravnih, zdravstvenih in mentalnih oblik preteklega življenja.

266 Analizo sem začela s prvo rojstno matično knjigo fare Brusnice. Ta se je začela voditi leta 1840. Od 1840 do avgusta 1881 je v RMK vpisoval rojstva župnik Štefan Turk. Od 1862 naprej je izpolnjeval rubriko *babica* zelo natančno, saj je poleg imena in priimka babice navajal še podatek o stopnji njene usposobljenosti. Zapisoval je, ali je bila babica izprašana (*geprüft*) ali neizprašana (*ungeprüft*). Pred letom 1862 je vpisoval le izprašane babice: Ursulo Pustič od 1840-1843, Marijo Stampfel in Katarino Suhi od 1843-1857 in Evo Ogiz od 1857-1860. Zakaj je nenadoma začel vpisovati tudi neizprašane babice, ne moremo vedeti. Zanimivo pa je, da je začel župnik v sosednji, stopiški fari z natančnim vpisovanjem neizprašanih babic le dve leti kasneje. Na podlagi teh zapisov je možnih več sklepov. Prvi je ta, da je v tem obdobju oblast še dopuščala neizprašane babice in večinoma njihove dejavnosti ni sankcionirala. Župnik zato ni imel nobenega razloga, da ne bi vpisoval tudi neizprašanih babic. Hkrati lahko sklepamo, da je tedaj nestrokovna porodna pomoč bila pravilo v večini vasi brusniške občine. V tem pogledu sta bili izjema vasi Velike in Male Brusnice, kjer je večina porodov odpadla na izprašano babico, in deloma vasi Ratež in Dolenji Suhadol, kjer se je postopoma začela uveljavljati strokovna porodna pomoč. Naj zgolj za ilustracijo navedem podatke o razmerju med strokovno in nestrokovno porodno pomočjo za leto 1880: devetnajst žensk je rodilo s pomočjo izprašane babice Marije Mikolič iz Velikih Brusnic, ostalih osemintridaset žensk pa s pomočjo neizprašanih babic. Če upoštevamo še podatke iz rojstne matične knjige, ki jo je vodil župnik iz fare Stopiče, v katero je tedaj sodil del vasi Gabrje, se je število porodov z nestrokovno porodno pomočjo zvišalo na štiriinštirideset. Brez porodne pomoči je v tem letu rodila le ena ženska.

Avgusta leta 1881 je nastopil službo duhovnik Valentin Bergant. Do leta 1883 je naredil zaznamek v rubriko *babica* le, kadar je pri porodu pomagala izprašana babica. Izjemoma je zapisal ime neizprašane babice iz Dolenjega Suhodola, verjetno zato, ker je pomagala pri porodu mrtvorojenega otroka. Zakaj v tem času ni zapisoval imen neizprašanih babic, ni mogoče ugotoviti. Mogoče si je tako zatiskal oči pred obstoječim stanjem in si prizadeval, da bi se uveljavila strokovna porodna pomoč. Kakorkoli že, septembra 1884 je pričel zapisovati tudi imena neizprašanih babic. Tu in tam je namesto imena zapisal sorodstveno vez med porodnico in babico, npr. ženina mati, mati žene, mati očetova, mati

mlade, mati mlade matere in mati otročje matere. Na podlagi teh navedb je mogoče sklepati, da se mu je morda porodna pomoč mater oz. tašč zdela nenravna. V rubriko je vpisoval ime in priimek babice, ne pa tudi stopnje njene usposobljenosti. Tako ne moremo vedeti, ali je bila Meta Tomič, hči izprašane babice Marije Mikolič, 15. marca 1888, ko je prvič nudila porodno pomoč, tudi že izprašana v babiškem poklicu. Kot izprašano babico jo je vpisal še župnik Martin Nemanič leta 1900. Valentin Bergant je služboval v brusniški fari do februarja 1897. Za ta čas so zanesljivi le podatki o strokovni porodni pomoči, ker je ustrezna rubrika prevečkrat uničena. Tako znaša izračun letnega povprečja porodov brez porodne pomoči za obdobje 1884 - 1896 kar 15,7. Zaradi same narave poroda temu podatku seveda ne moremo verjeti, še posebej zato, ker nam zapisi župnika Turka govorijo drugače. Prav gotovo se je kdaj pripetilo, da je ženska zaradi izjemnih okoliščin rodila sama, vendar bi bilo potrebno proučiti, ali morda nimamo opraviti le s psevdozgodovinskim spominom tako o kraju poroda, ki je bil velikokrat menda kar na polju za kakšnim grmom, kakor tudi o veliki umrljivosti porodnic.¹¹

Od februarja 1897 do konca leta 1898 je bil v brusniški fari župnik Jan Piber. Do konca februarja je še nekaj imen neizprašanih babic vpisal župnik Bergant, od takrat do konca leta 1898 pa ni nobenega takšnega vpisa več. Župnik Piber je vpisoval le izprašano babico, sicer pa je rubriko uničil. Zaznamki o navzočnosti babice pri porodu so za leto 1898 zopet delno verodostojni. Tako je verjetno, da je triindvajset žensk rodilo s pomočjo izprašane babice, ne pa tudi, da je kar šestinštirideset žensk rodilo brez vsakršne porodne pomoči. Verjetneje je, da je šestinštirideset žensk rodilo s pomočjo neizprašanih vaških babic, mater in tašč.

Leta 1899 je v brusniško faro prišel župnik Franc Avsec. Tudi za njegove zapise velja, kar smo ugotovili že za zapise župnika Berganta. Neizprašane babice je vpisoval sporadično, brez oznake stopnje usposobljenosti.

Župnik Martin Nemanič je od začetka leta 1900 do konca leta 1902 dokaj natančno izpolnjeval rubriko. Tako je leta 1900 brez porodne pomoči rodilo enajst žensk, leta 1901 štirinajst in leta 1902 enaindvajset, torej vsako leto več. Njegova natančnost je bila z vsakim naslednjim letom manjša, po letu 1903 pa je navzočnost neizprašane babice pri porodu zapisal le izjemoma, največkrat tedaj, ko je neizprašana babica nastopila v vlogi krstiteljice v sili. Stopnjo usposobljenosti je dosledno zapisoval, ko je bila pri porodu neizprašana babica, in le izjemoma, ko je pomagala izprašana babica.

Leta 1919 je nastopil službo duhovnika v brusniški fari Janez Šešek, ki je

¹¹ V obravnavanem obdobju sta le dve ženski rodili na prostem (sem nisem štela Romk): leta 1900 je Marija B., žena delavca, rodila v Tekavčevem kamnolomu in leta 1923 je dekla, samska hči kočarja iz Velikih Brusnic, rodila v Strugi pod nekim kozolcem. Res pa so žene oglarjev rodile v baraki v Gorjancih, vendar ne brez porodne pomoči. Nekaj otrok, predvsem iz stopiške fare, se je rodilo tudi v tovarni, ki je obratovala v Gorjancih. V statusu animarum Velike Brusnice je s svinčnikom na robu narahlo zabeleženo, da je rodila Franciška G. iz Gabrja leta 1896 v tovarni v Gorjancih.

vestno vpisoval ime neizprašane babice in stopnjo njene usposobljenosti. Iz njegovih zapisov je razvidno, da so leta 1919 brez porodne pomoči rodile tri, leta 1920 šest in leta 1921 dvanajst žensk. Tudi njegova natančnost je bila z vsakim naslednjim letom manjša. Po letu 1922 je vpisoval ime neizprašane babice le izjemoma. Od leta 1925 do leta 1930 sta le dva vpisa neizprašane babice. V prvem primeru je februarja leta 1926 dala porodno pomoč Katarina Matko, neizprašana vaška babica iz vasi Gabrje, v drugem primeru pa je Marija Nose novembra leta 1926 pomagala pri porodu snahi. Od leta 1930 do leta 1934 je vpisoval poleg izprašanih babic včasih tudi neizprašano vaško babico Katarino Matko iz Gabrja, sicer pa je pričel v rubriko *babica* v primerih, ko je pri porodu bila mati ali tašča, namesto imena in priimka vpisovati ustrezno oznako za sorodstveno vez med porodnico in babico. Iz njegovih zaznamkov je razvidno, da sta v dveh primerih nastopili v vlogi babice materi, v sedmih primerih tašče, v dveh primerih moža in v enem primeru oče. Ker je namesto imena zapisana sorodstvena vez med porodnico in babico, je v primerih, ko je v rubriki zapisano mati, pravzaprav težko ugotoviti, ali gre za mater ali morda za taščo. Še posebej, ker je bilo tu v navadi, da so tašči rekli mati, npr. *naša mat*, materi pa *mama*, npr. *mama moja*. Dva zapisa župnika Šeška izpričujeta, da je v dveh primerih pri porodu pomagala - *mati njena*. V ostalih primerih, kjer je naredil oznako *mati*, je verjetno pri porodu bila tašča. To je še toliko bolj verjetneje, ker je analiza strukture nestrokovne porodne pomoči pokazala, da so večkrat nastopile v vlogi babice tašče kot matere.

30. junija 1934 je nastopil službo župnika Alojzij Lunder. Poleg izprašanih babic je včasih vpisal še ime neizprašane vaške babice iz vasi Gabrje. Vpisoval je tudi stopnjo usposobljenosti babic. Matične knjige je vodil do konca leta 1945, ko jih je pričel voditi matičar na matičnem uradu. V novih rojstnih knjigah je bila rubrika o obliki porodne pomoči izpolnjena na dva načina; če je porodno pomoč dala izprašana babica, je vpisano njeno ime, sicer pa je rubrika izpolnjena z vpisom *brez strokovne pomoči*. Takih porodov je bilo v prvem petletju po drugi svetovni vojni še precej in nekoliko manj v drugem petletju.

Poglavje lahko sklenemo z nekaj ugotovitvami. Na prvo, temeljno, sem opozorila že na začetku: da je ključna sintagma za verodostojno branje zapisov strokovna porodna pomoč. To stoddostno velja vsaj za leto 1937, za katero sta bila na voljo še porodna izkaza babice Marije Gornik in Mete Gazvoda.

Druga: pri presojanju stopnje verodostojnosti zapisov je treba upoštevati medsebojno odvisnost subjektivnih in objektivnih dejavnikov. Subjektivne dejavnike: nenatančnost, morda celo brezbriznost, ki se kaže v sporadičnem beleženju neizprašanih babic, je mogoče razumeti kot posledico objektivnih dejavnikov. Babiško mazaštvo je bilo prepovedano, pri zatiranju tega pojava pa so se oblasti obrnile tudi na duhovnike. Le-ti so bili poleg županov in izprašanih babic dolžni naznaniti vse neizprašane babice. S tem, ko so prenehali zapisovati njihova imena v rojstne matične knjige, se je pričelo obdobje, ko se je povečala možnost sankcij zoper neizprašane babice. Pravilo: kar ni zapisano, ne obstaja,

se je pokazalo med analizo podatkov, ko si v uničenih rubrikah lahko le zamišljamo imena neizprašanih babic.

Tretja: kljub velikemu številu uničenih rubrik je bilo mogoče obnoviti nekaj osnovnih značilnosti razvoja porodne pomoči, npr. postopno uveljavljanje strokovne porodne pomoči v določenih vaseh, na podlagi pogostosti istega imena in priimka neizprašane babice pa je bilo mogoče skleniti, da imamo opraviti z nosilko naslova vaška babica. Zaradi narave zapisa ni možno ugotoviti, kolikim ženskam je pri porodu pomagala vaška babica, medtem ko za izprašano babico to ne velja. Na podlagi priimkov babice, porodnice in njenega moža je mogoče domnevati sorodstveno vez med porodnico in babico. Pri izpisovanju sem posebej označila primere, ko je dekliški priimek porodnice enak priimku babice in ko je možev priimek enak priimku babice. Ali je bila porodna pomočnica res mati oz. tašča, je bilo treba preveriti še s podatki iz poročne matične knjige in statusa animarum.

Četrta: podatki za obdobje od 1862-1881 in triletji 1900-1902 in 1919-1921 so v obravnavanem obdobju še najbolj primerni za ugotavljanje razmerja med strokovno in nestrokovno porodno pomočjo, kakor tudi za odkrivanje notranje strukture nestrokovne porodne pomoči.

ZNAČILNOSTI VAŠKE SKUPNOSTI IN PORODNA POMOČ

Izhodišče analize porodne pomoči temelji tudi na predpostavki, da je njena navzočnost oz. odsotnost povezana z značilnostmi vaške skupnosti. Za določanje značilnosti imamo na voljo več parametrov: geografskega, ekonomskega, socialnega in demografskega. Naravna konfiguracija terena lahko vpliva na prostorsko razsežnost in obliko neke vasi. To razsežnost zaobsežemo z določenimi pojmi, kot so: fizična distanca - npr. oddaljenost od občinskega sedeža, gostota naseljenosti in podobno. Pri proučevanju strokovne porodne pomoči se z geografskega vidika sprašujemo po fizični distanci, ki jo je morala premostiti stranka, da je prišla do babice. Vasi z najnižjim odstotkom strokovne porodne pomoči so bile od Velikih Brusnic, kraja bivanja babice, najbolj oddaljene.

Porodna pomoč ima značilnosti ekonomskega in socialnega parametra. Z ekonomskega vidika se sprašujemo po višini babiškega honorarja in kolikšen strošek je pomenil za družino. Višino babiškega honorarja je smiselno primerjati s ceno blaga, ki so ga družinska gospodinjstva največkrat namenila prodaji, npr. jajc, mleka, masla, masti, sadja, da bi z izkupičkom kupili osnovne gospodinjske potrebščine. Spričo dejstva, da so izprašanim babicam plačevali v naturi, bi bilo zanimivo ugotoviti denarno protivrednost naturalij. Izhodišče za ugotavljanje socialnega parametra je socialna struktura prebivalcev. Vasi z najnižjim odstotkom strokovne porodne pomoči so imele hkrati največji odstotek kočarjev in najemnikov.

Pri ugotavljanju kazalcev, ki so vplivali na odsotnost oz. navzočnost strokovne porodne pomoči, bo pri intervjuju treba poleg ekonomsko-socialnih kazalcev upoštevati še psihološke, ki se kažejo v vrednotah, stališčih in subjek-

tivnih ocenah informatork glede poroda in porodne pomoči. Na podlagi ekonomskih in socialnih parametrov se definirajo tipi socialnih okolij, ki pogojujejo vzorce rodnostnega vedenja prebivalstva. Kakšno je razmerje med nataliteto in odstotkom strokovne porodne pomoči, bo predmet prihodnje raziskave. Da bi ju lahko primerjali, je seveda treba najprej raziskati rodnostno vedenje. Na podlagi rodnostnega vedenja so nekateri avtorji določili značilnosti tipov okolij - lokalnih skupnosti.

270

Tako ločujejo med modernim in tradicionalnim okoljem (Hoffman-Novotny 1987), drugi (Mackensen 1982) med saturiranim in nesaturiranim okoljem: razlike med tema tipoma okolij se kažejo v različnih sposobnostih zadovoljevanja primarnih človekovih potreb (Mackensen 1982), tretji (Cogswell in Sussman 1979) pa med heterogenim in homogenim socialnim okoljem: prvi tip okolja nudi posamezniku/ci večje število izkušenj in življenjskih opcij kot drugi tip okolja (Cogswell in Sussman 1979) (cit. po Černič-Istenič 1994: 91).

V našem primeru imamo na splošno opraviti s tradicionalnim okoljem, "v katerem se ohranjajo ustaljeni (tradicionalni) življenjski vzorci. K njim sodi tudi orientacija k večjemu številu otrok" (Černič-Istenič 1994: 92). Med vasmi nekdanje občine Brusnice so bile razlike v geografski legi, ki je prišla do izraza v gospodarstvu, v stopnji intenzivnosti komunikacije z okrajnim središčem Novo mesto ter socialni in demografski podobi. Na podlagi teh razlik opredelimo vasi kot bolj ali manj homogene. Kot je pokazala analiza vrste nestrokovne porodne pomoči v vasi Velike Brusnice, je mogoče znotraj tradicionalne vasi s heterogenimi vplivi odkriti preostanke elementov, ki so značilni za tradicionalne vasi s homogenimi vplivi, na primer navzočnost nestrokovne porodne pomoči. To pomeni, da imamo opraviti z več stopnjami mikronivoja: prvi nivo je vas kot celota, drugi je skupina družin - pri čemer določimo skupino na podlagi tistega skupnega imenovalca, ki nas trenutno zanima, npr. število otrok, sorodstvena vez itd., tretji nivo je družina. Na podlagi tako razčlenjenega mikronivoja razlikujemo med vaško tradicijo in družinsko tradicijo. Obe sta dinamični strukturi, ki se v medsebojni odvisnosti nenehno bolj ali manj spreminjata. Zato se mi zdi boljša dinamična opredelitev vasi z določenim tipom lokalne skupnosti: opraviti imamo s kontinuumom med dvema skrajnima poloma - s tradicionalno vaško skupnostjo s heterogenimi vplivi in tradicionalno vaško skupnostjo s homogenimi vplivi (Černič-Istenič 1994: 92). S prvim tipom okolja je povezana večja odprtost žensk za sprejemanje novitet - t. j. strokovne porodne pomoči, in nataliteta je verjetno manjša, ni pa nujno. V drugem tipu okolja nastopi odpor do novitete, še posebno, če izhaja njen pobudnik ali nosilec iz druge skupnosti. Strokovna porodna pomoč tako sploh ni v navadi, nataliteta je praviloma večja. Med tema dvema tipoma so vasi, ki jih glede na naraščajočo težnjo v sprejemanju novitete opredelimo z vmesnim tipom, npr. tradicionalno okolje z naraščajočimi heterogenimi vplivi.

PREDSTAVITEV ANALIZE PORODNE POMOČI

Analiza porodne pomoči je bila opravljena za faro Velike Brusnice, ki obsega enajst vasi: Brezje, Dolenji Suhadol, Jugorje, Leskovec, Gabrje, Gorenji Suhadol, Gumberk, Male Brusnice, Ratež, Velike Brusnice in Žerjavin. Vasi ležijo v zahodnem delu Podgorja. Ta predel delimo na zgornje (od 370 m do 420 m), srednje (od 260 m do 320 m) in spodnje (od 220 m do 240 m) Podgorje. V zgornjem Podgorju so vasi Jugorje, Gabrje in Gorenji Suhadol, v srednjem Podgorju vasi Velike Brusnice, Dolenji Suhadol, Leskovec in v spodnjem vasi Brezje, Gumberk, Ratež in Žerjavin. (Piletič 1960: 9). Po številu prebivalstva in hiš se med zaselke uvrščata: Žerjavin in Brezje, med manjše vasi: Gumberk, Leskovec, Male Brusnice in Jugorje, med srednje velike vasi: Gorenji Suhadol, Dolenji Suhadol, Ratež in med večje vasi Velike Brusnice in Gabrje. V letih ljudskega štetja (1869, 1880, 1890, 1900, 1910 in 1931) je bilo v teh vaseh naslednje število prebivalcev: Brezje: 15, 13, 20, 10, 14, 12, 20, 23, 18, 15; Dolenji Suhadol: 149, 132, 176, 156, 142, 163, 138, 162, 159, 148; Gabrje: 372, 355, 432, 476, 464, 587; Gorenji Suhadol: 143, 145, 138, 138, 138, 137; Gumberk: 46, 43, 43, 54, 40, 46; Jugorje: 66, 78, 76, 74, 84, 85; Leskovec: 64, 62, 76, 61, 56, 61; Male Brusnice: 62, 66, 58, 63, 70, 72; Ratež: 138, 125, 172, 166, 186, 163; Velike Brusnice: 374, 434, 443, 479, 444, 460; Žerjavin: 18, 15, 13, 31, 19, 17 (Krajevni leksikon 1974: 466). Nataliteta se je v obravnavanem (1840 - 1945) obdobju vseskozi gibala okoli 40‰.

271

Podgorje je bilo eno najbolj zaostalih območij na Dolenjskem in ima po načinu življenja značilnosti osredneslovenske ljudske kulture jugovzhodnega roba, ki meji na Žumberak in Belo krajino (Zupančič 1960: 18). Kljub splošni revščini in zaostalosti Podgorja so se vasi iz spodnjega in srednjega Podgorja ter zgornjega Podgorja med seboj razlikovale. To razliko, ki se je kazala v načinu življenja prebivalcev, je Zupančičeva opisala tako: "Ravninske vasi orjejo drugače kot hribovske; v dolini rede krave za mleko, v hribih pa vole za prodajo; zidane hiše spodnjih vasi so prostornejše kot po večini lesene hribovske; ravninski kmetje pijejo za zajtrk kavo, hribovski pa natepajo zelje in žgance; noša bližnjih vasi je podobna mestni, medtem ko "težkega" Podgorca prepoznamo po okovanih čevljih in po trpežni opravi; in končno ugotovimo kot posledico vsega tega, da imata socialno in duhovno življenje hribovskega in ravninskega Podgorja precej drugačno podobo." (Zupančič 1960: 19). Razlika v načinu življenja v spodnjem, srednjem in zgornjem Podgorju je bila v veliki meri odvisna od socialne strukture. Socialna struktura je poleg že omenjenih dejavnikov močno vplivala na višino odstotka strokovne porodne pomoči, kar je razvidno iz tabele za leto 1931. V vaseh spodnjega in srednjega Podgorja, kjer je bila socialna struktura prebivalstva boljša kot v zgornjem Podgorju, je bil tudi odstotek strokovne porodne pomoči znatno večji. Od odstotka strokovne porodne pomoči v novomeškem okraju je bil večji za sedeminštirideset odstotkov. Nasprotno pa je bil v zgornjem Podgorju odstotek strokovne porodne pomoči za trideset odstotkov nižji od okrajnega in za petinsedemdeset odstotkov nižji od tistega v spodnjem in srednjem Podgorju.

	Socialna struktura						Štev. preb	% str. porodne pomoči
	posestniki		kočarji		najemniki			
	štev.	%	štev.	%	štev.	%		
spodnje Podgorje	37	74	9	18	4	8	251	92,3
srednje Podgorje	114	77	31	20,9	3	2	745	90,9
zgornje Podgorje	100	68	37	25	10	6,8	807	16,1

TABELA 5: Socialna struktura prebivalcev spodnjega, srednjega in zgornjega Podgorja s pripadajočim deležem strokovne porodne pomoči, izraženim v odstotkih. (Tabela je izdelana za leto 1931 na podlagi podatkov Leksikona Dravske banovine in rojstne matične knjige Velike Brusnice).

272

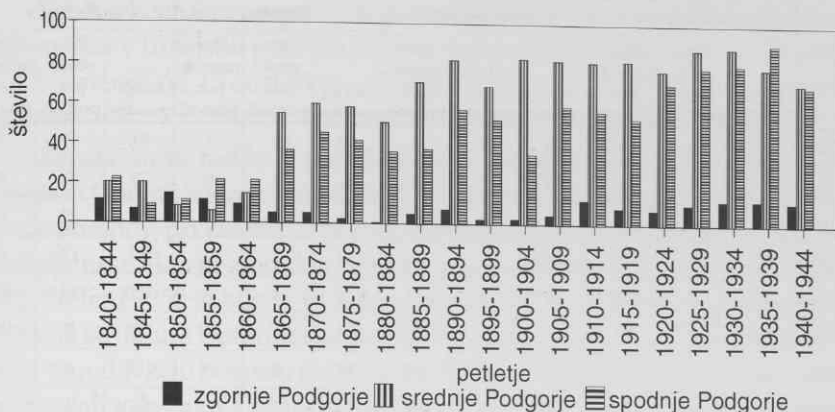
Ta ugotovitev velja za vse obravnavano obdobje (1840 - 1945). Medtem ko se je odstotek strokovne porodne pomoči v spodnjem in srednjem Podgorju od 1865 naprej, z nekaj vmesnimi padci, stalno višal, pa v zgornjem Podgorju te težnje ni opaziti.

	zgornje Podgorje	srednje Podgorje	spodnje Podgorje
	delež str. por. pomoči	delež str. por. pomoči	delež str. por. pomoči
1840-1844	13,6	20,4	25
1845-1849	8	20,2	9,7
1850-1854	16,7	8,8	13,8
1855-1859	13,5	7,6	21,9
1860-1864	11,6	16,1	22,2
1865-1869	7	53,9	35
1870-1874	5,9	61,1	47,5
1875-1879	2,2	58,8	42,9
1880-1884	0,9	51	34,3
1885-1889	5,4	71	36,1
1890-1894	8,6	81	58,9
1895-1899	2,2	71,1	50,9
1900-1904	1,4	82,9	34,8
1905-1909	5,1	81,7	61,1
1910-1914	12,7	81,1	58,5
1915-1919	8,1	82,7	52,9
1920-1924	6,7	77,4	70,9
1925-1929	10,2	88,1	78,9
1930-1934	13,3	89,5	81,1
1935-1939	13,5	78,6	92,5
1940-1944	12	70	70

TABELA 6 IN GRAF 1: Primerjava deleža strokovne porodne pomoči v zgornjem, srednjem in spodnjem Podgorju po petletjih od 1840-1945.

GRAF 1:

Zaradi omenjene razlike v načinu življenja bom predstavila izsledke raziskave o porodni pomoči po geografskih območjih.

ZGORNJE PODGORJE

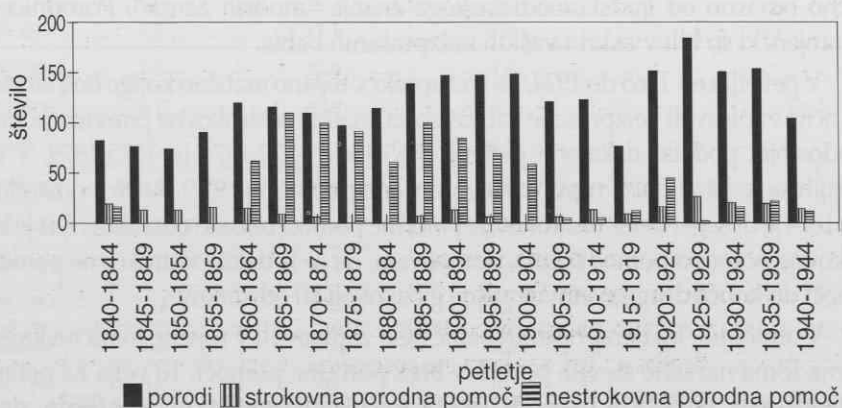
Vasi Gabrje, Gorenji Suhadol in Jugorje sem opredelila s tradicionalnim tipom vaške skupnosti s homogenimi vplivi. V našem primeru se hribovita narava vasi ujema s splošno razširjeno predstavo, da so višje ležeče vasi tudi bolj zaostale. Srečujemo se z življenjskim prostorom, v katerem sta zdravljenje in dajanje porodne pomoči temeljila na ljudskomedicinskem znanju. Na zdravnika so se po pomoč obrnili izjemoma. Razlog zgovorno navaja letno poročilo o zdravstvenih razmerah v srezu Novo mesto za leto 1936: "V splošnem se narod rad obrača do zdravnikov. Ovira je samo pomanjkanje denarnih sredstev, splošna pavperizacija ter deloma tudi oddaljenost od zdravnika, da se posluži raje domačih sredstev, oziroma gre k različnim ženskam /šintericam/, kjer dobi veliko steklenico infuza iz domačih biljk za največ 10 dinarjev. Ako po tem ni boljše, potem pride šele zdravnik na vrsto. Če pa ni denarja se pa počaka." Leta 1936 je bilo zdravljenje prebivalcev še močno odvisno od ljudskomedicinskega znanja "modrih žensk". Porodnice in novorojenčki so bili v oskrbi vaških neizprašanih babic.

V petletjih od 1865 do 1924, ko so župniki v rojstno matično knjigo bolj ali manj natančno zapisovali neizprašane babice, so za analizo nestrokovne porodne pomoči verodostojni podatki nekaterih petletij: 1865-1869, 1870-1874 in 1875-1879. V teh petletjih se je gibal delež nestrokovne porodne pomoči od 92,9 do 96,8 odstotkov. Leta 1874 je dosegel delež nestrokovne porodne pomoči celo sto odstotkov. Ker je bila strokovna porodna pomoč izjema, domnevam, da se je delež nestrokovne porodne pomoči do konca druge svetovne vojne gibal okoli 90 odstotkov.

V obdobjih, ko neizprašanih babic niso zapisovali v rojstne matične knjige, je nenadoma narastlo število porodov brez porodne pomoči. To velja za petletja od 1840-1859, 1905-1914 in 1925-1944. Zapisi iz teh petletij nam pričajo, da je

	zgornje Podgorje											
	Gabrje			Gorenji Suhadol			Jugorje			Skupaj		
	število porodov	štev. strok. por. pomoči	štev. nestrok. por. pomoči	število porodov	štev. strok. por. pomoči	štev. nestrok. por. pomoči	število porodov	štev. strok. por. pomoči	štev. nestrok. por. pomoči	število porodov	štev. strok. por. pomoči	štev. nestrok. por. pomoči
1840-1844	52	5	8	19	5	0	10	1	1	81	11	9
1845-1849	44	5	0	26	1	0	5	0	0	75	6	0
1850-1854	44	12	0	22	0	0	6	0	0	72	12	0
1855-1859	53	10	0	23	1	0	13	1	0	89	12	0
1860-1864	73	9	31	29	2	17	18	3	7	120	14	55
1865-1869	76	2	74	23	3	20	15	3	12	114	8	106
1870-1874	64	2	62	20	0	20	18	4	14	102	6	96
1875-1879	62	1	60	19	1	18	12	0	12	93	2	90
1880-1884	74	0	46	26	1	8	11	0	3	111	1	57
1885-1889	92	0	80	29	6	14	9	1	4	130	7	98
1890-1894	94	1	68	34	8	10	11	3	6	139	12	84
1895-1899	90	0	51	34	2	15	14	1	6	138	3	72
1900-1904	88	0	43	34	2	10	19	0	7	141	2	60
1905-1909	74	0	3	27	4	1	15	0	0	116	4	4
1910-1914	68	0	2	37	14	1	13	1	0	118	15	3
1915-1919	56	2	12	16	5	4	4	1	0	76	8	16
1920-1924	107	7	39	23	8	8	10	0	4	140	15	51
1925-1929	138	10	3	25	15	0	12	1	0	175	26	3
1930-1934	104	5	14	21	12	2	19	3	2	144	20	18
1935-1939	94	3	18	28	9	1	24	6	1	146	18	20
1940-1944	66	6	11	19	6	0	16	1	0	101	13	11

TABELA 7 IN GRAF 2: Število porodov s strokovno in nestrokovno porodno pomočjo v zgornjem Podgorju v petletjih od 1840-1945.

rodilo brez pomoči, odvisno od petletja, od 53 do 93 odstotkov žensk.

Odstotek strokovne porodne pomoči je bil v zgornjem Podgorju izredno majhen. Kar v trinajstih petletjih je bil manjši od 10 odstotkov, v ostalih petletjih pa je bil manjši od 15 odstotkov, z izjemo petletja 1850-1854, ko je dosegel 16.5 odstotka.

Ženske so tu rodile le z nestrokovno porodno pomočjo. V vaseh Gabrje, Jugorje in Gorenji Suhadol so bile vedno dve do tri ženske, ki jih glede na veliko število porodov, pri katerih so pomagale, imenujemo (neizprašane) vaške babice. Tradicija nestrokovne porodne pomoči se je nadaljevala še po letu 1945 do leta 1950. Po letu 1950 je bilo le še nekaj porodov brez strokovne porodne pomoči. Notranja struktura nestrokovne porodne pomoči ni enovita. Poleg vaških babic so pri porodih zelo pogosto pomagale tašče in matere. Ti obliki porodne pomoči sta obstajali sočasno. V Gabrju in Jugorju se tako še v začetku 20. stoletja srečujemo s prežitki prvotnih oblik porodne pomoči. Sorodstvena porodna pomoč je elementarna oblika porodne pomoči. Za ilustracijo navajam odlomek intervjuja: *"Kdo vam je pomagal pri porodu?" "Mama." "Samo mama?" "Sam mama." (...) "Kdo pa je pomagal pri porodih drugim ženskam v vasi?" "Moja mama sa hodil akul." "Katerega leta ste rodila prvič in katerega zadnjič?" "Kirga - enainrideset in štirinpedeset!"*

275

Tu je do konca druge svetovne vojne bila dejavna prva faza v razvoju porodne pomoči s sestavnima oblikama: elementarna sorodstvena porodna pomoč in porodna pomoč neizprašane ekspertke, ki sta jo Böhme in Scherzerjeva postavila v čas pred 15. stoletjem do začetka 16. stoletja.

Pri analizi nestrokovne porodne pomoči me je najbolj presenetilo, da snahe, ki so bile doma v vaseh, kjer je bila strokovna porodna pomoč že močno v veljavi, npr. v Velikih Brusnicah, Malih Brusnicah, Leskovcu, niso k porodu poklicale izprašane babice. V kar nekaj primerih so same ugledale luč sveta ob pomoči izprašane babice, njihovi otroci pa so privekali na svet s pomočjo stare mame ali neizprašane vaške babice. To dejstvo govori v prid reku, "da se ne bo hiša obračala po ta mladi, ampak ta mlada po hiši", kar pomeni, da so se podredile navadam druge vaške skupnosti, kateri so po poroki tudi same pripadale. Prav tako presenetljiva je bila ugotovitev, da večina sorodstvene porodne pomoči odpade na tašče in ne na matere, kot sem sprva pričakovala. Stereotipne reke, šale, ki govorijo predvsem o slabih odnosih med snaho in taščo, postavlja porodna pomoč tašč pod vprašaj in jih prikaže v novi luči.

V Gabrju je število porodov s strokovno porodno pomočjo bilo večje v petletjih od 1840 do 1864. Razlog je zopet način zapisovanja! Ker je del vasi Gabrje spadal pod stopiško faro, sem prav tako izpisovala in analizirala podatke iz rojstne matične knjige fare Stopiče. Tudi v stopiški fari so župniki do leta 1862 zapisovali le izprašano babico. Med letoma 1847 in 1860 so zapisali izprašano babico Marijo Bresovar pri vsakem novorojencu. Leta 1864 je prvič zapisana neizprašana babica. Od tega leta naprej so vestno zapisovali tudi neizprašane

babice. Od tega leta naprej ni rodila nobena Gabrčanka s strokovno porodno pomočjo. Sodeč po podatkih iz rojstne matične knjige fare Stopiče, je bil delež strokovne porodne pomoči med letoma 1847 in 1860 v Gabrju 100 odstotkov, od 1860 naprej pa nič odstotkov!

Na podlagi analiziranih primerov se potrjuje tudi hipoteza, da zapisi o porodni pomoči v rojstni matični knjigi niso verodostojni, če je rubrika *babica* uničena. Če bi zapisom verjeli, bi prišli do sklepa, da so ženske rodile nekaj otrok brez porodne pomoči in nekaj s porodno pomočjo. Tako se srečamo s pogumno in močno žensko, ki je prvič rodila brez tuje pomoči. Presenečeni pa smo, ko ugotovimo, da je pri drugem porodu babica bila poleg, prav tako pri tretjem, ne pa tudi pri petem in zadnjem. To je tipična notranja struktura porodne pomoči v obravnavanem obdobju (1840 - 1945), ki jo kažejo zapisi v rojstni matični knjigi.

Ker je bilo babiško mazaštvo v teh vaseh pravilo, krajevni zakon, je njegova moč povratno učinkovala na lokalne oblasti tako, da ga niso preganjale, ampak tolerirale. Tako je celó župnik, ki je tu služboval v tridesetih letih 20. stoletja, nekajkrat zapisal v rojstno matično knjigo ime neizprašane babice in enkrat zapisal, da je bila izprašana.

V Gorenjem Suhadolu se je delež strokovne porodne pomoči nenadoma dvignil v petletju 1910-1914. Z izjemo petletij 1840-1844, 1885-1889 in 1890-1894, ko so bili deleži strokovne porodne pomoči 26.3, 20.7 in 23.5 odstotkov, deleži strokovne porodne pomoči v ostalih petletjih do petletja 1900-1914 niso dosegli niti 10 odstotkov. Zakaj se je v petletju 1900-1914 nenadoma povečal delež strokovne porodne pomoči, ki pa v naslednjem petletju zopet upade? Rast deleža strokovne porodne pomoči, ki jo opazimo med letoma 1912 in 1916, je bila izjema, katere nosilke niso bile vaščanke, ampak žene italijanskih oglarjev, ki so s svojimi družinami bivali v barakah v Gorjancih. Kljub nedvomno nizki življenjski ravni ni nobena žena oglarja rodila brez pomoči izprašane babice. Strokovna porodna pomoč se je v Gorenjem Suhadolu pričela uveljavljati šele po prvi svetovni vojni, v petletju 1920-1924. Precej je narastla v prvih letih gospodarske krize, njene posledice so v Podgorju začutili s tri do petletnim zamikom (1934 - 1935), in nato v zadnjih dveh petletjih vidno upadala na raven iz petletij 1920-1924 in 1925-1929.

V Jugorju je bil delež strokovne porodne pomoči vseskozi izredno majhen. Medtem ko je v Gorenjem Suhadolu po prvi svetovni vojni opazna težnja k uveljavljanju strokovne porodne pomoči, to ne velja niti za Jugorje niti za Gabrje. Delež strokovne porodne pomoči je bil v Jugorju v sedmih petletjih nič odstotkov, v petih petletjih od 20 do 25 odstotkov, v treh petletjih od 10 do 16 odstotkov, v preostalih petih petletjih pa manj od 10 odstotkov.

Pri proučevanju porodne pomoči v zgornjem Podgorju je vredna posebne pozornosti prav strokovna porodna pomoč. V obdobju od 1875 do 1945 so v Gabrje prvič poklicali izprašano babico leta 1915. Babica Ana Potočar iz babiškega rajona občine Orehovica je tistega leta pomagala pri porodu žene kočarja in samski zakonski hčeri polzemljaka. Nezakonska mati je imela težak porod in domnevam,

da so izprašano babico poklicali, kot je izpričano tudi v raznih virih, šele ko sta znanje in moč neizprašane babice odpovedala. Porod se je nesrečno končal za novorojenčka, v sili krščenega na ime Jožef. V mrliški matični knjigi je zapisano, da je umrl zaradi posledic težkega poroda. Po letu 1915 je babica Ana Potočar še nekajkrat pomagala pri porodih: enkrat leta 1922, 1925, 1926, 1931, 1934, 1935, 1936, 1940 in dvakrat leta 1927. Babica Marija Gornik iz Malih Brusnic je v Gabrju pomagala pri porodih dvajsetkrat, njena mati Meta Gazvoda iz Velikih Brusnic, prav tako babica, pa trikrat.

V prihodnje bo treba raziskati notranjo strukturo strokovne porodne pomoči, kar je pravzaprav bistvo etnološkega proučevanja. Tako nas bo v zvezi s tem zanimalo: slojevska pripadnost porodnic, ki so rodile s strokovno porodno pomočjo, ali je katera izmed njih babico večkrat poklicala k porodu ali samo enkrat in zakaj so pomoč iskali pri babici iz druge občine. Odgovori na nakazana vprašanja bodo v prihodnje stvar kvalitativnih metodičnih prijemov. Na tej stopnji raziskave so ugotovitve, ki so povezane s strokovno in z vrstami nestrokovne porodne pomoči, zgolj hipotetične narave, vendar pomemben kažipot za nadaljnje delo na terenu. Ker razpolagamo s podatki o slojevski pripadnosti porodnic, ki so rodile s strokovno porodno pomočjo, se je potrdila domneva, da zaradi načina življenja kršilci tradicionalnih, lokalnih navad izvirajo iz nižjih socialnih slojev. Življenjski cikel kmetov, katerih navade in šege so povezane z načinom produkcije, ki poteka iz roda v rod v zaključenem prostoru vaške skupnosti, je spočetka vedno nedojemljiv za zunanje vplive. To se je izkazalo tudi v našem primeru, kjer je strokovna porodna pomoč najpogosteje zastopana pri ženah kočarjev in ženah delavcev-kočarjev, sledijo jim žene tretjinezemljaka. Pred sabo imamo socialni sloj, katerega pripadniki so bili prisiljeni iskati zaslužek tudi zunaj meja domače lokalne skupnosti. Pri tem so se srečevali z drugačnimi življenjskimi opcijami, jih sami pričeli izkoriščati in s tem kršiti tradicionalne, lokalne navade. Te sklepe bo v prihodnje treba še podkrepiti z dodatnimi raziskavami, npr. z grupiranjem in selekcioniranjem podatkov. Zgolj ilustrativen primer: veljavnost domneve je odvisna od pogostosti pojava, zato v našem primeru pridejo v poštev ženske, ki so večkrat rodile s pomočjo izprašane babice. V tistih primerih, ko smo ugotovili, da je bila izprašana babica pri neki porodnici samo enkrat, smemo sklepati na izjemo zaradi težkega poroda, še posebno, če razpolagamo s podatkom o smrti novorojenčka, ki je umrl zaradi posledic težavnega poroda. Ženske so se v sili obrnile na strokovno porodno pomoč in s tem kršile lokalno navado, zakon o porodni pomoči. Kljub morda dobri izkušnji z izprašano babico so pri naslednjem porodu zopet poklicale neizprašano babico. Za natančne ugotovitve bo treba analizirati še status animarum in opraviti nekaj intervjujev. Zaenkrat je mogoče reči, da so izprašano babico poklicali izjemoma, da je bila nestrokovna porodna pomoč globoko zakoreninjena v duševnosti žensk. Nazoren je primer iz Jugorja. Pri selekciji podatkov se je pokazalo, da se je med leti 1862 do 1872 in 1887 do 1898 v Jugorju pojavila strokovna porodna pomoč enkrat na leto ali vsako drugo leto. S kvalitativno analizo podatkov sem ugotovila, da je zanemarljiv

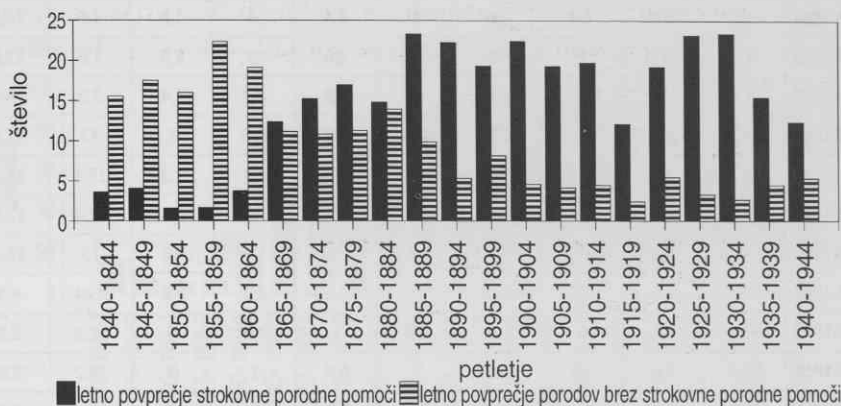
delež strokovne porodne pomoči v tem obdobju povezan z družinsko tragedijo. Cecilija M., žena polzemljaka, je rodila sedem otrok, od teh tri mrtve. Pri rojstvih mrtvih otrok sta ji pomagala zdravnik Bervar (dvakrat) in zdravnik Ipavec (enkrat) ter izprašana babica Marija Mikolič. Tretjega otroka, sina Lojzeta, je rodila brez porodne pomoči, pri ostalih treh porodih pa ji je pomagala izprašana babica Marija Mikolič. Mesec dni po zadnjem porodu je Cecilija M. umrla. Enako usodo je imela njena svakinja Marija M. Rodila je osem otrok, od teh tri mrtve. Pri prvem in drugem porodu sta ji pomagali neizprašani babici, pri ostalih pa ji je pomagala izprašana babica. Na zadnjem porodu je umrla, stara komaj petintrideset let.

278 SPODNJE IN SREDNJE PODGORJE

	srednje Podgorje									
	Velike Brusnice		Dolenji Suhadol		Leskovec		Male Brusnice		Skupaj	
	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči
1840-1844	3,2	8,6	0,6	5	0	0,4	0,2	1,6	4	15,6
1845-1849	1,2	11,8	2,2	3,4	1	1	0	1,2	4,4	17,4
1850-1854	1,2	8,8	0,4	4,6	0	1,4	0	1,8	1,6	16,6
1855-1859	1,4	11,6	0	5,8	0,2	2,6	0	1,8	1,6	21,8
1860-1864	2,8	11,2	0,2	4,4	0	1,8	0,2	1,4	3,2	18,8
1865-1869	10,8	4,8	0,8	4,2	0,8	1,8	0,6	1	13	11,8
1870-1874	12,2	3,8	0,6	5,2	1,2	1	1,4	1,2	15,4	11,2
1875-1879	13,4	4,8	1,4	5,6	0,6	1,4	2	0,4	17,4	12,2
1880-1884	11	5,8	1,6	5,4	0,6	3	1,8	0,2	15	14,4
1885-1889	15,8	4,2	3,8	3,2	1,4	2,2	2,4	0,2	23,4	9,8
1890-1894	13,2	2,6	5	1,6	1,2	1	2,8	0	22,2	5,2
1895-1899	14,4	2,6	1,8	4,4	1	0,8	2	0	19,2	7,8
1900-1904	16,2	1,8	3,6	2	0,6	0,8	2	0	22,4	4,6
1905-1909	13,8	2	2,6	1,8	0,4	0,4	2	0	18,8	4,2
1910-1914	14,4	2	2,6	2,6	1	0	1,8	0	19,8	4,6
1915-1919	7,8	0,8	2,8	1,2	1	0,6	0,8	0	12,4	2,6
1920-1924	11,4	3,6	4,8	1,6	1,4	0,4	1,6	0	19,2	5,6
1925-1929	13,4	2,2	6	1	2,4	0	1,8	0	23,6	3,2
1930-1934	12,6	1,4	7,8	0,8	0,8	0,2	2,6	0,4	23,8	2,8
1935-1939	10,4	1,8	3,4	2,2	0,6	0,2	1,8	0,2	16,2	4,4
1940-1944	9	1,4	2	3,2	1,2	0,8	0,4	0	12,6	5,4

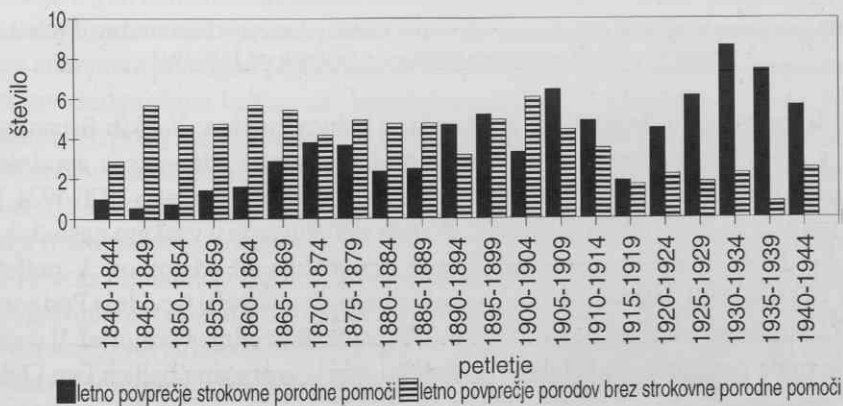
TABELA 8: Letno povprečje porodov s strokovno porodno pomočjo in brez strokovne porodne pomoči v vaseh srednjega Podgorja v petletjih od 1840-1944.

Vasi spodnjega in srednjega Podgorja sem opredelila s tradicionalnim tipom vaške skupnosti s heterogenimi vplivi. V spodnjem in srednjem Podgorju se je začela uveljavljati strokovna porodna pomoč od petletja 1860-1864 naprej. Od 1860 naprej se je v srednjem Podgorju gibal delež strokovne porodne pomoči med 70 in 89 odstotki. Le v treh petletjih od 1865-1884 je znašal ta delež okoli 52 odstotkov.

GRAF 3: Letno povprečje porodov s strokovno porodno pomočjo in brez strokovne porodne pomoči v srednjem Podgorju v petletjih od 1840-1944.

Podobna težnja v razvoju strokovne porodne pomoči se kaže v spodnjem Podgorju. Tu je bil delež strokovne porodne pomoči vedno za 20 do 30 odstotkov nižji od deleža v srednjem Podgorju.

GRAF 4: Letno povprečje porodov s strokovno porodno pomočjo in brez strokovne porodne pomoči v spodnjem Podgorju v petletjih od 1840-1944.

	srednje Podgorje									
	Velike Brusnice		Dolenji Suhadol		Leskovec		Male Brusnice		Skupaj	
	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči	let. pov. str. por. pomoči	let. pov. por. brez str. por. pomoči
1840-1844	3,2	8,6	0,6	5	0	0,4	0,2	1,6	4	15,6
1845-1849	1,2	11,8	2,2	3,4	1	1	0	1,2	4,4	17,4
1850-1854	1,2	8,8	0,4	4,6	0	1,4	0	1,8	1,6	16,6
1855-1859	1,4	11,6	0	5,8	0,2	2,6	0	1,8	1,6	21,8
1860-1864	2,8	11,2	0,2	4,4	0	1,8	0,2	1,4	3,2	18,8
1865-1869	10,8	4,8	0,8	4,2	0,8	1,8	0,6	1	13	11,8
1870-1874	12,2	3,8	0,6	5,2	1,2	1	1,4	1,2	15,4	11,2
1875-1879	13,4	4,8	1,4	5,6	0,6	1,4	2	0,4	17,4	12,2
1880-1884	11	5,8	1,6	5,4	0,6	3	1,8	0,2	15	14,4
1885-1889	15,8	4,2	3,8	3,2	1,4	2,2	2,4	0,2	23,4	9,8
1890-1894	13,2	2,6	5	1,6	1,2	1	2,8	0	22,2	5,2
1895-1899	14,4	2,6	1,8	4,4	1	0,8	2	0	19,2	7,8
1900-1904	16,2	1,8	3,6	2	0,6	0,8	2	0	22,4	4,6
1905-1909	13,8	2	2,6	1,8	0,4	0,4	2	0	18,8	4,2
1910-1914	14,4	2	2,6	2,6	1	0	1,8	0	19,8	4,6
1915-1919	7,8	0,8	2,8	1,2	1	0,6	0,8	0	12,4	2,6
1920-1924	11,4	3,6	4,8	1,6	1,4	0,4	1,6	0	19,2	5,6
1925-1929	13,4	2,2	6	1	2,4	0	1,8	0	23,6	3,2
1930-1934	12,6	1,4	7,8	0,8	0,8	0,2	2,6	0,4	23,8	2,8
1935-1939	10,4	1,8	3,4	2,2	0,6	0,2	1,8	0,2	16,2	4,4
1940-1944	9	1,4	2	3,2	1,2	0,8	0,4	0	12,6	5,4

TABELA 9: Letno povprečje porodov s strokovno porodno pomočjo in brez strokovne porodne pomoči v vaseh spodnjega Podgorja v petletjih od 1840-1944.

To pripisujem dejstvu, da je izprašana babica živela v Velikih Brusnicah, torej v srednjem Podgorju. Domnevi v prid je podatek, da se je v spodnjem Podgorju povečal delež strokovne porodne pomoči prav v petletju 1920-1924, ko se je izsolala za babico Marija Gornik. Po tem petletju se je v vsakem naslednjem petletju delež strokovne porodne pomoči povečal za 10 odstotkov. V petletju 1855-1859 pa je bil delež strokovne porodne pomoči v Ratežu (spodnje Podgorje) za 20 odstotkov večji od deleža v Velikih Brusnicah (srednje Podgorje). V pojasnilo je treba povedati, da je takrat na Ratežu živela izprašana babica Eva Ogiz.

Naraščanje ali upadanje števila porodov s strokovno porodno pomočjo v srednjem ali spodnjem Podgorju ni bilo povezano toliko z nenadnim izboljšanjem življenjske ravni kot s krajem bivanja izprašane babice.

Leta 1855 se je v Velike Brusnice primožila Marija Mikolič, rojena Tomič. Babičevati je začela leta 1862, ko se je odselila prejšnja babica Eva Ogiz. Preteklo je skoraj dvajset let, predno se je v Velikih Brusnicah uveljavila strokovna porodna pomoč. Leta 1862 je v Velikih Brusnicah odpadel le en porod od desetih na izprašano babico. Ženske so še vedno klicale k porodom neizprašano vaško babico Jero Kranjc. Šele od leta 1875 naprej so vse pogosteje začeli k porodom klicati izprašano babico.

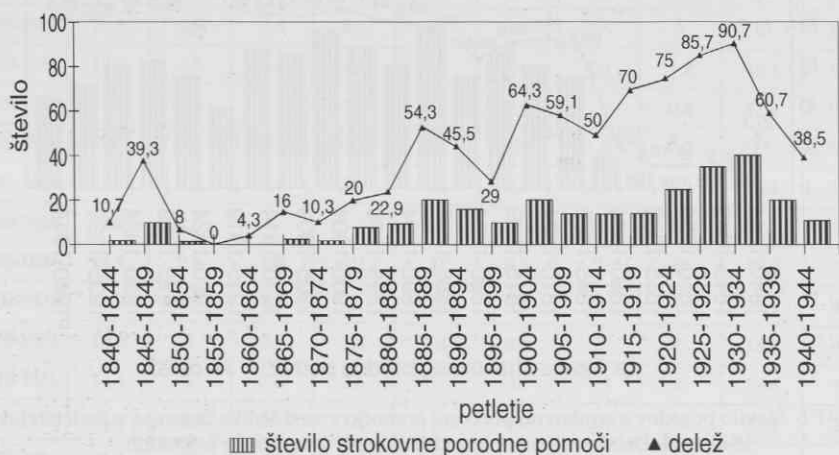

GRAF 5: Število porodov s strokovno porodno pomočjo v vasi Velike Brusnice v petletjih od 1840-1944. Delež strokovne porodne pomoči je izražen v odstotkih.

V vasi Velike Brusnice, kjer je prevladovala strokovna porodna pomoč, in v vaseh Ratež, Dolenji Suhadol, Leskovec, kjer se je postopoma uveljavila malo kasneje, prav tako naletimo na sorodstveno porodno pomoč. V vasi Velike Brusnice se je v treh družinah ohranjala sorodstvena porodna pomoč, pri dveh družinah v dveh generacijah, pri eni v treh. Dve in hkrati zadnji nosilki ljudskomedicinskega znanja sta pomagali pri porodu še nekaterim ženam iz vasi in tako pridobili še naziv neizprašane babice oz. babiške mazačke. V tridesetih letih sta bili z drugimi neizprašanimi babicami oz. babiškimi mazačkami iz vasi Jugorje, Gabrje in Dolenji Suhadol naznanjeni sreskemu sanitetnemu referentu. Pred seboj imamo dokaz, da lahko tip vaške skupnosti določimo na podlagi značilnosti prevladujočega (materialnega, socialnega in duhovnega) načina življenja njenih prebivalcev. Ta sicer predstavlja idealno, a ne nujno edino realno obliko načina življenja. Z drugačnim ravnanjem v nekaterih življenjskih situacijah posamezniki odstopajo od zaželene, prevladujoče oblike življenja. Ta odstop jih dela drugačne od drugih in opraviti imamo z nosilci določene življenjske oblike, ki ni v skladu z značajem tipa lokalne skupnosti. Tako lahko znotraj tradicionalne skupnosti, katere prebivalci so dovzetni za zunanje vplive, srečamo družine, ki po večini zapirajo vrata pred zunanjimi vplivi oziroma novitetami. Posameznice iz vasi Velike Brusnice,

ki so se odločile za nestrokovno porodno pomoč, so ravnale v nasprotju z utečeno navado strokovne porodne pomoči; narava porodne pomoči pa je eden od določilnih elementov za opredeljevanje narave vaše skupnosti.

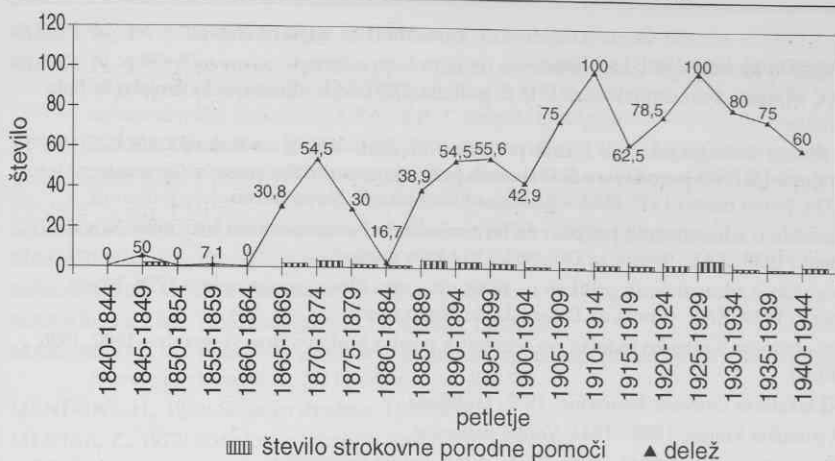
V vasi Ratež so začeli pogosteje klicati k porodnom izprašano babico po letu 1855. V vaseh Dolenji Suhadol, Leskovec pa dvajset let kasneje. Kljub temu pa se je v omenjenih vaseh do konca druge svetovne vojne ohranjala tudi nestrokovna porodna pomoč.

GRAF 6: Število porodov s strokovno porodno pomočjo v vasi Dolenji Suhadol v petletjih od 1840-1944.

V Ratežu je strokovna porodna pomoč počasi pričela izpodrivati nestrokovno v petletju 1905-1909, v petletju 1925-1929 pa je že prevladovala. Manjši upad števila primerov strokovne porodne pomoči opažamo v petletju 1930-1934, kar je gotovo posledica takratne gospodarske krize, saj je že v naslednjem petletju število primerov strokovne porodne pomoči precej narastlo in zopet upadlo v petletju med drugo svetovno vojno. Tretje petletje, 1910-1914, je bilo mejnik v prelomnem obdobju, ko se je tradicija nestrokovne porodne pomoči umaknila strokovni porodni pomoči. Zato predpostavljam, da so v vas Ratež opazneje začeli vdirati zunanji vplivi. Ratež se je spremenil iz tradicionalne vasi s homogenimi vplivi v tradicionalno vas s heterogenimi vplivi.

V vasi Dolenji Suhadol je strokovna porodna pomoč prevladovala v petletju 1885-1889 in nato nenehno naraščala. V vasi Leskovec se je ta proces začel med petletjema 1865-1869 in 1870-1874. V obeh vaseh so izjema petletja, ki sovpadajo s prvo svetovno vojno, s petletjem po gospodarski krizi (1935 - 1939) in z drugo svetovno vojno (1940 - 1944).

GRAF 7: Število porodov s strokovno porodno pomočjo v vasi Leskovec v petletjih od 1840-1944.

Predpostavljam, da je bil v Leskovcu že tako zgodaj visok delež strokovne porodne pomoči zato, ker je vas v neposredni bližini vasi Velike Brusnice, kjer sta živeli izprašani babici; najprej Marija Mikolič in kasneje Meta Gazvoda. Tudi v Dolenjem Suhadolu je kmalu prišlo v navado, da so se ženske po porodno pomoč obračale na izprašano babico. Na podlagi podatkov iz krajevnega leksikona Dravske banovine iz leta 1937 je očitno, da so prebivalci iz Dolenjega Suhadola imeli živahnejše stike z globalno družbo kot prebivalci vasi Ratež. Poleg živinorejskih proizvodov, poljskih pridelkov, svinj in perutnine, ki so jih prodajali v Novo mesto tako prebivalci vasi Ratež kot prebivalci vasi Dolenji Suhadol, so slednji trgovali še s sadjem, posebno s češnjami, ki so jih prek Brežic izvažali tudi na Hrvaško, v Dalmacijo in na Dunaj. Trgovali so tudi z lesom (Krajevni leksikon Dravske banovine 1937: 496). To je še toliko bolj presenetljivo, ker "vas Ratež stoji na zelo rodovitnem polju ob državni cesti Novo mesto - Brežice, medtem ko je Dolenji Suhadol gručasta vas na kamnitem, zelo vrtačastem in bregovitem svetu" (Krajevni leksikon Dravske banovine 1937: 496). Socialna struktura pa je bila v Dolenjem Suhadolu nekoliko boljša. Tako ni nujno, da je višje ležeča vas hkrati tudi bolj zaostala od nižje ležeče vasi, kar je splošno razširjeno mnenje. V našem primeru to potrjuje še delež strokovne porodne pomoči, ki je bil v Dolenjem Suhadolu že v drugem petletju (1845 - 1849) višji od deleža v vasi Ratež. V pojasnilo je treba povedati še, da ni opaziti nekih večjih razlik v načinu življenja med spodnjim in srednjim Podgorjem.

VIRI

BABIŠKI VESTNIK: 1929-1940, Ljubljana.

GAZVODA, Marjeta: Porodni izkaz za 1. in 2. polletje 1937, ZAL - Enota za Dolenjsko in Belo krajino.

GORNIK, Marija: Porodni izkaz za 1. in 2. polletje 1937, ZAL - Enota za Dolenjsko in Belo krajino. LETNO poročilo o zdravstvenih prilikah na teritoriju sreza Novo mesto za leto 1936, Novo mesto 1937. ZAL - Enota za Dolenjsko in Novo mesto.

LETNO poročilo o zdravstvenih prilikah na teritoriju sreza Novo mesto za leto 1937, Novo mesto 1938. ZAL - Enota za Dolenjsko in Novo mesto.

LETNO poročilo o zdravstvenih prilikah na teritoriju sreza Novo mesto za leto 1938, Novo mesto 1939. ZAL - Enota za Dolenjsko in Novo mesto.

LEKSIKON občin za Kranjsko izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudnia 1900, 1906, Dunaj.

284 KRAJEVNI leksikon Dravske banovine, 1937, Ljubljana.

MRLIŠKA matična knjiga, 1893 - 1944, Velike Brusnice.

POROČNA matična knjiga, 1848 - 1914, 1915 - 1946, Velike Brusnice.

ROJSTNA matična knjiga, 1840 - 1874, Velike Brusnice.

ROJSTNA matična knjiga, 1875 - 1901, Velike Brusnice.

ROJSTNA matična knjiga, 1902 - 1945, Velike Brusnice.

ROŽMAN, I., 1995-1997 : Terenski zapisi.

LITERATURA

BLAZNIK, P., 1979: Etnografski pobirki iz loških deželkosodnih protokolov 17. stoletja. V: Traditiones 5/6, Ljubljana, str. 55-58.

BOGATAJ, J., 1973: Iz ljudske medicine na Dolenjskem. V: Zgodovinski oris zdravstva na Dolenjskem. Knjižica zdravstvenega vestnika, zv. 1, Ljubljana, str. 26-43.

BORISOV, P., 1995: Ginekologija na Slovenskem od začetkov do leta 1980, Ljubljana.

ČERNIČ, M., 1988: Procesi spreminjanja družine od 15. do 19. stoletja. V: Zgodovinski časopis 42/4, Ljubljana, str. 543-554.

ČERNIČ-ISTENIČ, M., 1994: Rodnost v Sloveniji, Ljubljana.

DOBOVŠEK, M. et al, 1962: Rast prebivalstva Novomeške pokrajine po letu 1869. V: Dolenjska zemlja in ljudje, Novo mesto, str. 162-174.

DÓMÓTÓR, T., 1981: Volksglaube und Aberglaube der Ungarn, Budapest, str. 149-159.

GIDDENS, A., 1989 : Nova pravila sociološke metode, Ljubljana.

HEINSOHN, G., STEIGER, O., 1993 : Uničenje modrih žensk. Prispevki k teoriji in zgodovini prebivalstva in otroštva, Ljubljana.

HELSTI, H., 1994: From taboo breakers to toiler mothers. The stories of lone mothers in the folklore of Finnish countrywomen. V: Ethnologia Fennica 22, Helsinki, str. 6-12.

HORY, L., 1989: Vse visi na popkovini, Maribor.

HORNER, M., 1994: Aus dem Leben einer Hebamme, Wien - Köln - Weimar.

HUDALES, J., 1997: Od zibeli do groba, Ljubljana.

JERŠIČ, M., 1974: Zdravje na Kranjskem v letih 1881-1890. V: Prvi demografski simpozij na Slovenskem, Ljubljana, str. 97-141.

KREMENŠEK, S., 1978: Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: Pogledi na etnologijo, Ljubljana, str. 9-65.

KREMENŠEK, S., 1973: Matične in druge knjige kot vir za etnološko proučevanje. V: Etnološki pregled 11, Beograd, str. 99-103.

KUHAR, B., 1972: Šege od rojstva do smrti. V: Odmirajoči stari svet vasi, Ljubljana, str. 180-186.

KURET, N., 1978: O šegi in njeni spremljivosti. V: Pogledi na etnologijo, Ljubljana, str. 309-330.

- KURET, N., 1974: Navada in šega. V: Traditiones 3, Ljubljana, str. 69-80.
- KURET, N., 1985: Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1818) in Georga Götha (1842). V: Gradivo za narodopisje Slovencev 3, Prvi del, 1. snopič, Ljubljana.
- KURET, N., 1987: Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1818) in Georga Götha (1842). V: Gradivo za narodopisje Slovencev 3, Prvi del, 2. snopič, Ljubljana.
- LAVRIČ, V., 1953: 200 let ljubljanske babiške šole (1753 - 1953), Ljubljana.
- MAKAROVIČ, M., 1986: Črna in Črnjani, Ljubljana.
- MAKAROVIČ, M., 1982: Strojna in Strojanci, Ljubljana.
- MAKAROVIČ, M., 1985: Predgrad in Predgrajci, Ljubljana.
- MAKAROVIČ, M., 1988-1990: Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. V: Slovenski etnograf 33-34, Ljubljana, str. 482-528.
- MENDRAS, H., 1986: Seljačka društva, Ljubljana.
- MLINAR, Z., 1973: Sociologija lokalnih skupnosti, Ljubljana.
- MÖDERNDORFER, V., 1964: Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana.
- NOVAK, V., 1960: Od rojstva do smrti. V: Slovenska ljudska kultura, Ljubljana, str. 178-183.
- OREL, B., 1944: Slovenski ljudski običaji. V: Narodopisje Slovencev I, Ljubljana, str. 265-275.
- PAHOR, Š., 1981: Etnološka topografija slovenskega etičnega ozemlja občina Novo mesto. Izbrani kraj Gabrje. Seminararska naloga na OEIKA FF. Tipkopis.
- PILETIČ, R., 1960: Novomeško Podgorje. V: Geografski obzornik 7/1-2, Ljubljana, str. 9-18.
- PIRC, I., PIRC, B., 1937: Zdravje v Sloveniji. Prva knjiga, Ljubljana.
- ROŽENBERGAR, T., 1986: Etnološka topografija slovenskega etičnega ozemlja občina Novo mesto. Izbrani kraj Birčna vas. Seminararska naloga na OEIKA FF. Tipkopis.
- ROŽMAN, I., 1993: Priprave na etnološki mladinski tabor v Šentjanžu in Bilčovsu na avstrijskem Koroškem. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 33/3-4, Ljubljana.
- ROŽMAN, I., 1992: Magijski in religiozni tabu. Diplomaska naloga na Oddelku za sociologijo FF. Tipkopis.
- SCHERZER, R., 1988: Hebammen. Weise Frauen oder Technikerinnen? Zum Wandel eines Berufsbildes, Frankfurt am Main.
- ŠARF, F., 1979: Porod in nega dojenčka v luči socialno-higienskih razmer. V: Traditiones 5-6, Ljubljana, str. 345-351.
- ŠTAUDOHAR, M., 1995: Spomini poljanske babice, Črnomelj.
- WEBER-KELLERMAN, I., 1984: Die Sprache der Braüche. V: Zeitschrift für Volkskunde 80/1, Stuttgart, str. 23-29.
- ZUPANČIČ, D., 1960: Ljudsko življenje v Podgorju. V: Geografski obzornik 7/1-2, Ljubljana, str. 18-22.
- ZWITTER, F., 1936: Prebivalstvo na Slovenskem od 18. stoletja do današnjih dni, Ljubljana.

BESEDA O AVTORICI

Irena Rožman, etnologinja, mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Ukvarja se s problematiko kulture rojstva in smrti ter družinskega in spolnega življenja v vaških skupnostih v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja z vidika socialne in duhovne kulture.

ABOUT THE AUTHOR

Irena Rožman, ethnologist is a junior researcher at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana. Her work focuses on issues related to the culture of birth and death, family and sexual life in village communities in the 19th century and in the first half of the 20th century from the point of view of social and spiritual culture.

SUMMARY

HISTORICAL OUTLINE OF MIDWIFERY IN SLOVENIA AND MATERNITY CARE IN THE PARISH OF VELIKE BRUSNICE IN DOLENJSKO FROM 1840 TO 1945

Böhme divides the historical development of midwifery - including the nature of maternity care and knowledge of obstetrics - into four successive stages: maternity care as a form of mutual assistance among women, maternity care as an official responsibility or profession, maternity care of the traditional age and modern maternity care (Böhme 1980, quoted from Scherzer 1988: 22). This model can be used for the research on the history of midwifery and maternity care not only in Slovenia, but probably in all Central and West-European countries. A comparison between the history of midwifery in the dominant culture in Germany and in the former Austro-Hungarian provinces - in our case Carniolia and Styria - shows a surprisingly similar development. Written documents and oral records exist which confirm that professional midwifery was introduced to village communities very late; in some places earlier, in other later. From this aspect the task of historical ethnology is to study the dissimilarities between the development of maternity care in the village environment from that of maternity care in the dominant culture, differences that can be traced through legislation on health care and midwifery. In this sense I focused on the following issues: how often was a birth assisted by a qualified midwife; how often by an unqualified midwife, in which villages was professional midwifery more common; in which less and for what reasons: when did professional maternity care become common in individual villages and why. I was also interested in the kind of unqualified maternity care which tells us whether the midwife was a relative or an unqualified village midwife. Our analysis of maternity care in the parish of Velike Brusnice shows that the share of qualified maternity care depended on a series of social factors. Firstly on the characteristics of the village community, determined by a number of parameters, e.g. geographical, economic, social and demographic ones.

Traditional village communities exposed to homogenous influences are characterised by maternity care carried out predominantly by unqualified midwives and their activity is deeply rooted in the spiritual life of women. Traditional village communities exposed to heterogeneous influences, on the other hand, are characterised by the fact that professional maternity care at first spread gradually, but prevailed after some ten to fifteen years. Furthermore, the share of qualified maternity care depended on the degree of tolerance of the dominant culture towards the particularities of village communities, an attitude which was reflected in the inefficient repression of quack midwives. The legislative demands for obligatory professional maternity care were unrealistic because of the actual living conditions of the village population, the prevailing ignorance, the low standard of living, the inadequate social status of qualified midwives, the malfunction or absence of public health services, the inadequate geographical spread of doctors and midwives and, last but not least, because unqualified midwives were so firmly rooted in the minds of people due to the association qualified midwife - pathological birth and unqualified midwives - normal birth. Thus a social structure was established with social, psychological as well as economic factors which actually favoured quack midwifery.

RESUME

PRESENTATION HISTORIQUE DE L'OBSTETRIQUE ET DE L'AIDE A L'ACCOUCHEMENT EN SLOVENIE DANS LA PAROISSE DE VELIKE BRUSNICE, EN BASSE CARNIOLE, ENTRE 1840 ET 1945

Böhme a divisé l'évolution historique de l'obstétrique - de même que la nature de l'aide à l'accouchement et des connaissances obstétricales - en quatre étapes successives: aide à l'accouchement sous la forme d'une aide réciproque entre femmes, aide à l'accouchement en tant que devoir, ou profession, aide à l'accouchement traditionnelle et enfin, aide à l'accouchement contemporaine (Böhme 1980, cit. d'après Scherzer 1988: 22). On peut introduire dans ce modèle non seulement les recherches portant sur l'histoire de l'obstétrique en Slovénie, mais aussi celles de tous les pays de l'Europe centrale et occidentale. Si l'on considère la culture dominante, la comparaison de l'histoire de l'obstétrique en Allemagne et de celle des ex-pays de l'empire Austro-Hongrois - en Slovénie la Haute Carniole et la Carinthie - présente des similitudes incroyables dans leurs développements. Il existe des témoignages écrits et oraux qui signalent que l'aide professionnelle à l'enfantement s'est développée très tardivement à la campagne: un peu plus tôt dans certaines communautés villageoises et un peu plus tard dans d'autres. De ce point de vue, l'objectif de l'ethnologie historique est

d'examiner les écarts entre le développement de l'obstétrique à la campagne et celui-ci de la culture dominante, développement que l'on peut suivre grâce aux lois concernant la santé publique et l'obstétrique. Ainsi, je me suis posé les questions suivantes: Combien de fois une sage-femme agréée et combien de fois celle non-agrèée a-t-elle aidé à accoucher? Dans quels villages l'aide professionnelle à l'accouchement était-elle le plus répandue? Et dans ces villages où elle était moins répandue, quelle était la raison? Quand a-t-on commencé à introduire l'assistance professionnelle à l'enfantement dans les villages particuliers et pourquoi? Je m'intéressais également à toutes sortes de sources accessoires qui auraient pu permettre de savoir si l'accoucheuse était une parente ou une sage-femme locale non-agrèée? L'analyse de l'aide à l'accouchement dans la paroisse de Velike Brusnice a montré que la diffusion de l'aide professionnelle à l'accouchement dépendait de différents facteurs sociaux, tel que le caractère de la communauté villageoise, lui-même défini par des paramètres géographiques, économiques, sociaux et démographiques. Dans les communautés villageoises traditionnelles où se mêlaient des influences homogènes, les sages-femmes non-agrèées prévalaient, cette manière d'accoucher étant profondément ancrée dans la conscience féminine. En ce qui concerne les communautés villageoises traditionnelles où s'exerçaient les influences hétérogènes, l'aide professionnelle à l'accouchement s'établissait progressivement au début, pour prédominer au bout de dix ou quinze ans. Le degré d'aide professionnelle à l'enfantement dépendait également de la tolérance de la culture dominante aux particularités des communautés villageoises, qui se manifestait dans l'inefficacité de la répression du charlatanisme obstétrical. L'assistance professionnelle à l'accouchement, exigée par les lois médicales, se heurtait aux conditions de vie de la population rurale, à l'ignorance, à la faiblesse du niveau de vie, aux mauvaises conditions sociales des sages-femmes agréées, à la désorganisation du service médical publique, à l'insuffisance et à la mauvaise répartition de médecins et des obstétriciennes, et surtout, à la croyance populaire pour laquelle les sages-femmes agréées étaient synonymes d'accouchements difficiles. Ainsi, s'est mise en place une structure sociale dans laquelle les facteurs socio-psychologiques et économiques ont favorisé le charlatanisme obstétrical.